

P. 6. 351

VI 65

Phil. 4te VI°
2 H. 65

[Faint handwritten text, possibly a signature or date]

Genehmigt:
Amt für Volksbildung
Halberstadt
Prüfungskommission

Handwritten text in a medieval script, likely Gothic or similar, written on a narrow strip of parchment. The text is dense and appears to be a fragment of a larger document, possibly a legal or administrative record. The script is highly stylized and difficult to decipher without specialized knowledge of the language and script.

Conventus Halberstadiensis Ord. praedicatorum
1.6.93.

**Seneca de quat
tuor virtutibus
cardinalibus.**

Septem 1514

Seneca Cordubens. philosophus vir
doctissimus. Stratini stoici discipulus. Lucani
poete patris Romae claruit tpe Neronis
impatoris cui et preceptor fuit. Huius tpe gloriosi apostoli
Petrus et Paulus Romae predicabant. fuit autem Seneca
vite honeste magne abstinētie et puerfatōis vrbane et
modici somni. Cū igitur Seneca et multi de domo cesa-
ris ad Paulū confluerēt. pre ceteris ipse beatus Paulus fa-
miliaris erat. propter diuinā sciētiam quā in eo viderat. vt
vix se ab eius colloquio temperare potuisset. et quā cū eo ore
ad os loqui nō poterat frequētib⁹ epistolis dat⁹ et acce-
pt⁹ eius amicabile colloquio fruebat. Scripta quae Pauli
coram Cesare legit et in cunctis eū amicabile reddidit.
Senatus etiā de Paulo alta sentiebat. Hic Seneca
p̄tinētissime vite fuit. quē beatus Hieronymus sc̄torū cata-
logo annūeravit illis epistolis puocat⁹ que leguntur Pau-
li ad eū et ipsius ad Paulū. Hic ante biennium quā Petrus
et Paulus a Nerone coronarentur martyrio taliter inter-
fect⁹ est. Ipse enim Nero quadā die respiciēs Senecā et
vbera quae sibi in puericia intulerat ad memoriā reducēs.
Infremuit ac tanquā iniuriarū vltionē expetere de illo
cupiēs precepit. vt quodcūque genus vellet mortis sibi eligeret
Seneca quāsi suauē genus mortis arbitrās in balneo mo-
ri. incisionē vtriusque vene brachii elegit. Itē seneca nō
dicit quasi senecās. Nā nihil respiciēs ad malū opat
malū. Seneca autem moralissimus erat quare si seipm necas-
set moralitatē excessisset. sed dicit quasi senio nens cha-
ra. i. vtilia documēta sc̄z p̄nt⁹ libri quē in senectute sua
cōposuit. Vel sic debet exponi quāntū ad eius interitū hoc
vocabulū Seneca. tunc dicitur seueritate Neronis cadēs
Nā Nero ipsum interficere volēs p̄misit sibi vt eligeret
sibi mortē et sic sibi ipsi elegit p̄missionē sanguinis cui-
uslibet vene in balneo vt leniori morte obiret.

257

**Incipit Liber Lucij Annei Seneca
de formula honeste vite. vel de
quattuor virtutib⁹ cardinalibus.**

¶ Quattuor virtutū species multorū sapientū
sententijs diffinitę sunt. Quibus anim⁹ hu
manus comptus ad honestatem vite possit accedere

Dier sint der angel tugent
Do mit getzirt wirt die iugent
Die vns vil naturlicher leuthe
In yren spruchen bedeuthen

¶ Pro gñali noticia pñtis libri ista sunt tenēda q̄ cōiter circa initia librorū dis
cunt. Nō sciendū q̄ noticia pñtis libri morali phie supponit. Et titul⁹ pñtis
libri est. Liber Lucij Annei Seneca de formula honeste vite. vel de quattuor vir
tutib⁹ cardinalib⁹. Sed intētio ē velle tradere librum de quattuor virtutib⁹ cardinali
bus. Sed vtilitas est q̄ cognitis his fructuose honestissime vnusq̄sq; vitā suā
regere possit. Sed de causis ē notādū. Nō causa materialis patet ex seq̄ntib⁹
Causa autē efficiēs nō multū curanda est vt infra patebit de officio prudentis.
Nō te moueat dicētis auctoritas. Dicit tñ causa efficiēs venerabilis Seneca
Sed causa finalis est vt ea noticia habita statū pñtis vite morib⁹ gratissim is
et virtutib⁹ supremis exornare possim⁹ z tandē post hāc vitā rōne virtutū z p
eorū merita vitā sempiternā psequi. mereamur. Quattuor virtutū zc. Iste li
ber intitulat. Liber Seneca de formula honeste vite de cuius subiecto vtilitate
et causis visum est. Vult ergo q̄ tñ quattuor virtutes cardinales p sentētijs
phorū sapientū descriptę sunt quarū virtutū affluētia homo ordinat⁹ ad ho
nestatē vite et humane felicitatis gloriam poterit peruenire.

Harum autē prima est prudentia. Secunda magna
nimitas. Tertia cōtinentia. Quarta iusticia. Singu
le igitur harū his officijs que subtus annexa sunt ho
nestum ac bene morigeratū efficiunt virum.

Weyßheit großmutikeit die tzu

Masse vnd gerechtikeit dar tzu

Vnd was yn tzu gehorn ist

Macht manchē man erwirdigt tzu aller frist

¶ Ista est pars in qua autor reddit auditores attentos ponendo certū nu
A ij

De Prudentia.

meritū virtutū cardinaliū ad eaz ordinē ostendendū. Dicit quattuor sunt virtutes cardinales vt patet in lra. qz fm Gregoriū sup Ezechiē omelia tertia. Quattuor virtutes cardinales accipim⁹ dū eoz ordinē custodim⁹. Nota qz iste q̄t tuor virtutes noiant tribus noibus. Primo enī noiant p̄ncipales. Secdo cardinales. Tertio generales. P̄ncipales ex parte passionū z operationū. Sed cardinales dicunt quia tota vita humana fm moralitatē vnita est in his q̄t tuor virtutibus. Sed generales ideo quia motus et actus aliarū virtutū participant a secundarijs virtutibus moralibus respectu cuius dicunt speciales subannere. Singule igit̄ Illa est tertia pars probemij in qua Seneca reddit auditores beniuolos Ostendendo vtilitatē illarū quattuor virtutū que stude dende et addiscende sunt. ideo quia ipse cū earū operationib⁹ hominē honestum et bene morigeratū faciunt vt patet in litera. Etiam ideo quia ille virtutes dicunt anime que maxime bona sunt. decimo ethicoz.

De Prudentia.

¶ Disquis ergo prudentiam sequi desideras
tū recte per rationē viuas. Et omnia prius
existimas et perpendas. et dignitatē reb⁹ nō ex opini
one multorum sed ex natura earundem constituas.

Wer weiszheit tzu haben begert

Der lebe alsyn die vornunfft lert

Vnd alle dingk vor bedencke

Das in vbel nicht vorsencke

Wirdigkeit der guten dingen sal erkennen

Vnd nicht nach geduncken der ander meinem

¶ Ista est pars executiua in q̄ magister p̄sequit̄ determinare de diuersis virtutib⁹. Et specialiter p̄mo tractat de prudentia ponēs de eadē diuersas doctrinas sicut patebit in p̄cessu. Vult igit̄ p̄mo qz ille hō q̄ desiderat imitari prudentiā talis debet regulariter viuere fm dictamen recte rationis sic qz nō deficit a virtutē via qz ratio semp̄ deprecatur ad optima. p̄mo ethicoz. Et ideo qm̄ nō regularit̄ actu rōnis imprudēter ducit vitā hui⁹ mūdi eo qz bestialiter viuunt. Vñ ex eo qz hō sequit̄ vsum rōnis dicit̄ esse dignissima creaturaz. Sice conuerso hō nō sequēs rōnē sed sensualiter viuens peior est bestia.

Nam scire debes qz quedā sunt q̄ vident̄ esse bona et non sunt. et quedā non vident̄ esse bona et sunt. Que cumqz autem de transitorijs possides nō mireris. nec

Prima virtute.

magni precij existimes quia caduca sunt. Nec apud
te que habes tanq̄ aliena seruabis. sed pro te tanq̄
tua dispones et tanq̄ tuis semper vttere.

Wisse das manche dingk vnbilllichen
Vor gut gehalten werden sicherlichen
Auch manche dingk werden geringe gehalten
Den doch gros adel ist tzu gestalt
Was dir von zeitlichen guttern wirt gegeben
Halt das mit masse in deinem leben
Es sal dir nicht sein fremde
Sunder gebrauch sie recht vor deinem ende

¶ Sic autor ista in sententia duplicia ponit. Primum namq; subdit corrolariu ad emendatione predictoꝝ ibi. Nam scire debes. Dicens q; quedam videntur esse bona s̄m estimatione vulgariu vt sunt bona fortuita scz diuitie et honores que tamen nō sunt bona. Quia impediūt a summo bono. Et q; quedā vident esse mala s̄m vulgares vt sunt scientia virtus. que em̄ non sunt mala imo simpliciter bona. Et illo modo debemus inspicere opiniones vulgariu quia vulgares veritatem non cognoscunt. Juxta dictū Boetij in libro philosophico quarto. prosa quarta dicentis. Neque est em̄ oculos tenebris aspectus ad lucē p̄spicue veritatis attollere. Similesq; sunt aibus quarū intus tūm nox illuminat dies cecat. Secūdo subiūgit duplicia bona ibi. Quocūq; autē vt. Volens q; quedam sunt bona transitoria. et de his dicit q; prudens nō debet super his mirari. i. magnā curam habere. quia labilia sunt per philosophum philosophico quarto. Omnia que sunt in tempore labunt et corrumpuntur cum tempore. Zilia sunt bona eterna et p̄petua et de his dicit que apud te habes. i. in te. Et de illis dicit Boetius metro primo.

Si igitur prudentiā amplecteris vbiq; idem eris. Et
prout temporis rerūq; exigit varietas ita te accomo
des tempori. Necte in aliquib⁹ mutes. sed potius ap
tes te. Sicut em̄ manus que eadem est vt cum in pal
mam extenditur et cum in pugnum constringit.

So du ber begriffen hast die weiszheit
Bis eines gemutes czu aller zeit

De prudentia.

Vnd das die wandelung der tzeit fordern ist
Noch dem richte dich zu aller frist
Byß wanckelmütigk in keinen dingen
Süder dich bequē mache in grossen vñ gerigē
Gleicherweis also die hant ein dingk ist
Dy du ausspānest vnd wid̄ ineinand̄ czihen ist

Hic ponit et tangit subtilitatē prudentis q̄ in prosperis nō extollit nec in aduersis impaerentia turbat vel cōturbat. Nam s̄m p̄b̄m in ethicis. Prudēs debet se habere ad modū tetragoni. i. corporis quadrati. nam sicut corp⁹ quadratū ad quācunq; partē vertit̄ semp̄ manet idem et firmū. Sic homo prudens quolibet tpe et loco idem et firmus manet absq; resp̄ctiōe s̄m exigentia tpm et rerū mores suos pōt immutare. nec in vllō mutat̄ sed pot⁹ se tempore cosp̄tabit. Sic am̄ hic ponit vnā similitudinē. **S**ciendū circa istam q̄ prudentia sic describit̄. Est recta rātio rerū agibilū. v. ethicorū. Vel sic. Est bonorū et malorū cognitio cū electiōe vnus scz boni et cū abiectiōe alterius scz mali. cū malū nō cadit sub electiōe mali. Et ergo illa auctoritas. Inter duo mala minus malū est eligendū. Intelligit̄ sic. Si duo mala obijciunt̄ minus est eligendū. maius vero fugiendū.

Prudentis proprium est examinare cōsilia multorū

et non cito facili credulitate ad falsa prolabi.

Dem weysen gehoret zu erkennen

Was recht billich ist zu nennen

Das er nicht durch leichten glauben

Sich der warheit las berauben

Prudētis propriū est. Hic Seneca ponit vnā pditionē ipsi⁹ prudentis. Volēs q̄ prudēs querere debet p̄silia multorū et nō ex p̄ua p̄sumptione in errorem cadere. Illud idē docuit Aristoteles vt dicit Valer⁹ Max. li. viij. Aristoteles autē Callisthenē auditorē suū ad Alexandrū mittēs monuit. vt cū eo aut q̄ rarissime aut q̄ iucū dissimile loqueret̄ q̄ p̄io salubria cōsilia ageret quia vt ait Bernardus. Iudicij est discernere quid liceat. vel nō liceat. Consilij autē p̄bare quid expediat quia ad prudentiā hoc pertinet cōsiliari. vt dicit beatus Thomas in scda scde questiōe quadragesimaseptima. articulo sexto. ad prudentiā pertinet rōne cōsiliari. Et hec conditio elicif̄ ex sexto ethicorū. vbi dicit̄. Videt̄ autē prudentis posse consiliari non quidem ad partem puta ad suauitatem siue fortitudinē. sed omnino ad totum bene viuere.

De dubijs nō diffinias. sed suspēsam tene sententiā

nihil inexpertū affirmes. qz nō om̄e qd̄ verisimile est

statim verū est. sicut et sepi⁹ qd̄ primū incredibile vide

Prima virtute.

tur nō p̄tinue est falsum. Crebro siquidē faciē mēdas
cij veritas retinet. Crebro siquidē mēdaciū sub specie
veritat̄ occultat. Nā sicut aliquotiēs tristē faciē siue
frontē aduersam amicus ⁊ blandā adulator ostēdit.

Sic verisimile colorat̄ vt fallat vel surripiat conatur

Ungewisse dingk vormeyt

Ezu sagen vor eine warheit

Wen nicht altzeit das der warheit gleich ist

In sich die warheit heldet czu aller frist

Dan das von ersten gesehen wirt

Ungleublich alweg der warheit entpirt

Wen oft vnd dicke die falscheit

Vorborgen ist vnder gesteltnis der warheit

Wen in feindes gestalt erscheint ein frundt

Vñ ein schmeichler in früdes weiß zu aller stüt

Also wirt geschmuckt dz der warheit gleich ist

Vn czu betrigen manchen erbeyt czu aller frist

Nunc aut̄ ponit aliā pditionē sapiētis q̄ seruari dz in causis incertis. **P**o
lēs q̄ prudēs hō nō debet diffinire seu notificare dubia. sed p̄trahere sententiā
donec vitatē expiri poterit. qz vt ait autor q̄nq; clausū. Prudētis mos ē varia
as inq̄rere causas. **V**t valeat mentē certificare suā. **F**ccirco nō debet affirma
re incognita. Quia ex hoc posset in errore cadere. **E**t rōnem subisgit quia nō
om̄e qd̄ silitudinē veri verū h̄z hoc est. **N**ec om̄e qd̄ videt̄ esse falsum incredi
bile est. **Q**uia mēdaciū specie vitatis sepe occultat. ⁊ ecōuerso. **T**ull. autor est
in paradoxis cū inq̄t. **N**ihil est tā incredibile qd̄ nō dicēdo fiat p̄babile. **N**is
bil tam horridū tā incultū qd̄ nō splēdescat orōne. **E**t hoc ostēdit hic **S**ene
ca a signo qz sicut interdū amic⁹ ostēdit faciē iratā aduersū amicū. attamē hoc
nō facit ex rancore vel causa odij sed causa correctiōis qd̄ p̄cedit ex bono fun
damēto. qz intrinsec⁹ ver⁹ est licet appareat extrinsec⁹ h̄ie frontē aduersā. i. in
amicam. **S**ed deceptor seu adulator multociens ostēdit faciē amicabilē quod
procedit ex fonte odij quia semper decipit aut decipere querit. **S**ic verisimile
multociens colorat̄ vt assumat faciē veri. **P**rudens autem debet esse cau⁹
et nō facilis ad credendum quia hoc vitiosum est vt dicit **Q**uidius in libro
fastorum. **S**ed nos in viciū credula turba sumus. **Q**uasi diceret ex quo nos
cōmuns populus sumus faciles ad credendum. ⁊ ergo in vicio sumus. **p**rus
dens autem debet inquirere causas.

De prudentia.

Si prudens esse cupis. in futura prospectū intende. ⁊
que animo tuo contingere possint cuncta p̄pone. Ni
hil tibi subitū sit. sed totū ante cōspicias. nā qui prus
dēs est nō dicit ego nō putavi quidē hoc fieri. q̄a non
dubitat sed expectat. nō suspicat sed cauet.

Ist es sache das du weißt wilt sein
So setz dir vor in den syn dein
Kein dingē sal dir tzu schnell sein
Wiltu anders gantz weißt gehalten sein

Postq̄ Seneca in precedentibus ostendebat doctrinā quomodo sapiens
nō debeat esse facilis ad credendū. Sed debet certitudinaliter indagare ver
ritatem. Juxta illud prosperi. Non pateant faciles rumoribus aures. Quod
nescire inuat credere min⁹ liceat. Idic consequēter continuando dicit q̄ prus
dens debet prospicere ea que futura sunt ⁊ iuxta hoc ordinare negociū suū
Hoc idem vult Samfred⁹ in poetria noua cū dicit. Precurrant oculi gres
sus precōsule mentē. Et vires metire tuas si fortis es aude Brandia. si fragi
lis humeris impone minora. Que verba nihil aliud pretendūt q̄ q̄ sapiens
debet precōsiderare oculis ⁊ mente gressus. i. illud qd̄ aggrediat. Et iuxta vi
res et virtutes ordinare debet Tullius autor est in officijs libro p̄mo. Magni
ingenij est cogitaciōe p̄cōstituire et ordinare que euenire p̄nt. Quia vltima ra
ro correspondet primis vt ait Boeti⁹ de disciplina scholarijū in fine. P̄ia licet
quāq̄ salua fiant indicia. vltima tñ alteri⁹ saporis coinquinamēta manebūt. In
fert Seneca in textu q̄ prudenti nihil subitū debet esse. Quia multa mala cō
tingūt ex cōsilio veloci vt dicit Agell⁹ in cōsilio stultoꝝ Ikeb⁹ in ambiguis q̄tēs
fortuna laborat. Cōsiliū p̄ceps nō debz esse nimis. Imper⁹ vt memini grauis
est male cuncta ministrat. Si male cūcta q̄ nec vlla bene. Ideo prudēs hō sin
gula debet semp̄ p̄spicere ne in malū finē terminauerit. Ne dicat ego nō puta
ui q̄ hoc cōtingere debuit. Quia nō p̄tinet ad prudentiā seu ad prudentē q̄a
prudēs nō dubitat sed expectat bonū nō opinat sed cauet. i. caute aget.

Quisquēq̄ cām facti inquire. et cū initia rerū inuenes
ris exitus cogitabis. Scito te in quibusdā debere p̄seue
rare q̄ incepisti. Quedā vō nec incipere debes in quibus
p̄seuerare noxiū ē. Prudēs fallere nō vult nec falli p̄t
Bonū ē viri etiā in morte neminē fallere. opiniōes tue

Prima Virtute.

sunt iudicia. cogitationes iutiles ⁊ vanas velut somnio
similes nō in mentē recipias quib⁹ si anim⁹ tu⁹ oblec
tauerit cū oīa bñ disposueris tristis remanebis. Sed
cogitatio tua stabilis ⁊ firma sit. siue deliberaret. siue
querat. siue enotemplet et nunq̄ recedat a vero.

Erfare die sache eins itzlichen dinges schier
Vñ yres anfanges ausgāg betracht mit begir
Heb auch die ding nicht an
Das dus dir schaden kommen kan
Der weyse wirt betrogen tzu keiner tzeit
Ezu betrogen werden ist im weith
Vnd so ym wonung tzu kompt
Do setzt er in seyn rechte vernunfft
Bedancken seyn ym vmmeer
Die do geleichet sein des tromes schwer
Darumb ist sein betrachtung gantz vnd steth
Vnd von der warheit er auch nicht geeth

In ista parte autor ponit aliud officium prudentie quod respicit originem
in actu. Vnde inuestigare causas rerū est propriū prudentis. Testis est autor
quinq; clauū. Cū dicit prudentis mos est varias inq̄rere causas. Et Ver
gilius scdo Georgicor. Felix qui potuit rerū cognoscere causas. Tūc ibi. Cū
incipia rerū inueneris rē. Ponit notabile pro quo facit plus scdo ce ania. In
sum est oīa a fine deuoiare. Et Bamfred⁹. si bene succedūt nō prima sed vlti
ma spectas. Et casu describe diē non solis ab ortu. Et alibi qd cōplere nequis
principare caue. Adetrista. Quicqd agas prudēter agas ⁊ respice finē. Quia
finis est optima causa. Et cuius finis bon⁹ ipm quoq; bonū est. Sed ibi. Sci
to q in quibusdā rē. Autor ponit alia officia prudētie quātum ad sermonem.
Sciendum q inter omnia opera agenda in omnibus rebus quedam sunt
vtilia. Et bona que incipienda sunt et ad finem deducēda. Sed alia sunt ope
ra viciosa in quibus non est perseuerandum.

Sermo qz nō sit inanis. sed aut suadeat aut moneat
aut soleat. aut p̄cipiat. Lauda parce. vitupera parci⁹
Nā s̄it reprehēibilis nimia laudatio ⁊ immoderata

De Prudentia.

vitupatio. illa siquē adulationē. ista vō malignitate su-
specta est. Testimoniū vitati nō amicitie reddas. Cū
cōsideratōe pmittas. Sed plenius q̄ pmiseris presta.
Dein rede sal nicht vnutze gescheen
Sunder vornustiglich raten vnd sicher leben
Lobe messiglich vnd schende messiglich
Wenn vberich lob ist lesterlich
Also durch lob wirt schmeichlerey erkant
Also durch schmeche wirt neyt bekant
Vorheysch alle dingē messiglich
Vnd was du gelobest halt vleissiglich

Nic Seneca ponit aliud officium prudentie q̄ respicit sermonē prudentis
Dicens qualiter prudens debet regere suū sermonē. Dicens sermo prudentis
nō debet esse inanis. Vnde nota q̄ sermo vanus et inanis dicitur q̄ p̄fert sine
utilitate p̄ferētis et audiētis. De quo hō tenet reddere rationē in die nouissima
mo. Vnde p̄verbiorū decimo. Qui moderat labia sua hic prudentissim⁹ est.
Cui etiā cōcordat Latho dicēs. Virtutē p̄mā eē puto cōpescere linguā. Sed
ibi. Lauda parce etc. Nic ponit tria officia prudentie p̄ ordinē. Et vult q̄ pru-
dens homo laudet aliquē parce et moderate vt patet in textu.

Si prudēs est anim⁹ tuus tribus dispense tēporib⁹
Presentia ordina. futura p̄uide. preterita recordare.
Nam q̄ nihil de preteritis cogitat vitā pdit. q̄ de futu-
ro nō meditat fatu⁹ obliuiosus appellat. et in oia incau-
t⁹ incidit. Preponas igit̄ in aīo tuo futura bona
et mala vt illa sustinere possis et ista moderare.

Du salt das gemute dein
Drey tzeyten mit teylen sein
Was gegenwertigē ist das merck
Zukunftig dingē tzu betrachten dich besterck
Mercke vorgangen dingē gar eben

Prima Virtute.

Vnd schicke darnach dein leben
Wer nicht zukunfftig ding betracht vor
Der wirt genant ein vnweyfer thoer
In vbel felt er billich
Der also lebet vnuorsichtiglich
Darumb gut vnd bose vorbetracht
Halt sie beide in rechter acht.
Das du die boszen magst vermeiden
Vnd die guten in rechter masse erleiden

Thic ponit aliud officium prudentie respiciens quolibet hominem volentem esse tutum et securum. Et facit duo. Primo ponit modum in quo docet hominem esse circumspiciendum et providum. Secundo eiusdem modi causam subiungit ibi. Nam quod nihil est quantum ad primum vult autem quod qui vult esse prudens ille debet animam suam limitare tribus differentiis temporum. Debet enim primo ordinare non solum ad suam utilitatem sed etiam ad aliorum presentiam. Secundo cauta consideratione providere debet ea que sunt futura. Tertio ut cautior existat in presentibus et futuris. Debet enim memorare et retinere ea que preterita sunt. Vbi nota quod recordatio preteritorum valet nobis ad tria. Primo propter presentis vite conservationem. Secundo propter presentis vite emendationem. ut dicit Bernardus. Tertio propter presentis vite sagationem et ordinationem. Nam presentium cogitatio utile prebet consilium in futuris. Tunc ibi. Preponas igitur auctor ponit aliam conditionem prudentie per modum actionis ex primis habitis volens quod prudens debet animo suo proponere tam bona quam etiam mala. Bona ideo quod ipse sapienter moderare possit se non nimium extollendo. Mala ideo quod ea pacienter tollerare possit. Et se nimium conturbando. quod futura ut inquit Aristoteles de regimine principum ad Alexandrum si presciantur lenius tolerantur.

Non semper in actu sis sed interdum animo tuo requies dato. Et requies illa plena sit sapientie studijs et cogitationibus bonis. Nam prudens nunquam ocio marcescit habet autem aliquam animam remissam sed nunquam solutam.

Bisz nicht in der Wirkung vimmer zu
Vnd so du ruest also thu
Die weyszheit vnd lere vnd des gleichen
Von deinem gemuthe nicht entweichen
Wen der weisse helt nicht mussigkeit
Die ymbbringen ist lassigkeit

Thic Seneca ponit aliud officium prudentie volens quod non semper oportet prudens

De Prudentia.

rem esse in actu. i. in cōtinuis studijs et imaginationibus. sed aliqui aīo suo re-
frigeriū prestare potest p̄ gaudia solatia et cōiuvia moderata nō nimia. Quia
om̄e nimis vertit in vitium. sc̄do ethicoꝝ. Et ideo etiā p̄hus quarto ethicoꝝ
capitulo de eutropia sic dicit. Vident̄ aut̄ ludus et requies homini in vita
esse necessaria propter hoc etiā Seneca epla decimaquinta ad Lucillū sic ait
Neq; ego iubeo te semp̄ imminere libro aut pugillaribus. dandū est aliq̄d in-
teruallū aīo ita tamē vt nō resoluat̄ sed remittat̄. Sed ibi. Prudens em̄. Hic
subiungit aliud officium prudentie volens q̄ prudēs nunq̄ debet esse datus
otio. quia oia prauas cogitatiōes generat̄ et voluptuosas delectatiōes. Quas
re dicit Alanus in prouerbijis. Subtrahere ligna foco si vis extinguere flāmas
Et carnis motus oia vina dapes. Sic̄ter Quich̄. de remedio amoris. Que-
rif̄ egistus quare sit fact̄ adulter. In p̄mptu causa est desidiosus erat. Otia
si tollas perire cupidinis arcus. Debet tamē prudēs interdū habere animū
remissū sed nunq̄ solutū quia solutus plenus est pigricia.

Nam tarda accelerat. p̄plexā expedit. dura mollit. tē-
perat aspera. ardua exequat̄. Scit em̄ q̄. qua via ag-
gredi debeat sua. Et singula cito cognoscit recte et di-
stinctim videt. Cōsilia peritorū vt ex aptis obscura esti-
mat ex p̄uis magna. ex p̄ximis remota. ex p̄tib⁹ tota.
Vorsemūg der weisen wider einzubrengen t̄impt
Vorborgen dingk̄ er balde vornimpt.
Er macht leicht was schwer ist vor an
Herte machen er richten kan
Wyssentlich ist im lassen scham
Alle dingk̄ er wol erkennen kan
Auf kleinē groß aus nehestem die weiten
Das gātze er nimpt auf seinē teylē t̄zu allē t̄zeiten.

Hic consequenter ponit actus et quedā opera ipsi prudenti annexa. Vo-
lens ex quo prudens ociari nō debet vt dictū est in precedentib⁹. Sed act⁹ hic
in litera positos diligēter debet prosequi et exercere. Videlicet q̄ tarda et ne-
glecta festināter impleat. difficilia expedit et. vt clare et euidenter patet in lra.
Et illoꝝ actū subiūgit rōtione ibi. Scit em̄. Volēs q̄ prudentis p̄mptū est q̄
sciat q̄s et qualiter et qua via aliquod opus aggrediendū est. modo facili sin-
gula peritorū consilia considerādo et ex apertis ignota ex minimis ardua ex
proximis longinqua et ex partibus tota pulchre et discrete elucidat.

Nō temoueat dicētis auctoritas. nec q̄s dicat sed q̄d

Prima virtute.

dicas attēde. Nō em̄ vt multis sed q̄b⁹ placeas cogita
Id q̄re qd̄ iuenire possis. Id disce qd̄ scire potes Id
opta qd̄ corā bōis ⁊ honestis optari pōt. Necte altior

rei applices i q̄ stare tibi timēdū sit ⁊ descēdere cauēdū

Vormanung eines mannes nicht bestercke

Sunder was er sagen thut das mercke

Nicht vil menschen du gesellen acht

Sunder den guten allein betracht

Vnderstehe was du magest vorbringen

Beger redeliche sache vor allen dingen

Nicht sey dir nach der schweren lere gach

Der sorg vnd fallen volge nach

¶ Postq̄ Seneca in priorib⁹ dixit q̄sō prudēs debet se hīe in p̄p̄is sermoni
b⁹ ⁊ cogitatioib⁹ futuroꝝ p̄meditatioib⁹ p̄tōꝝ recordatioib⁹. Idic osequēter vo
cet q̄sō prudēs se hīe debet ad alioꝝ sermōes scz fidē ⁊ credulitatē adhibēdo
Et ponit sex officia in lra illa prudētis. Primū est qd̄ hō prudēs nō credulita
tē adhibet sermoni p̄ncipaliter ex famositate illi⁹ loquētis. sed ex veritate ser
monis q̄ profert Cicero autor est cū ait. Nō est credendū cōsiderādūq; qd̄ q̄s
loquit sed illud qd̄ q̄s sentiat. Scdm̄ est qd̄ prudēs debet querere ea q̄ hīe po
test et nō illa q̄ nō. Latho. Quod potes id tēpta opis ne pōdere pressus. Suc
cūbat labor ⁊ frustra tēptata relinqs. Tulli⁹. Absurdū est inq̄rere qd̄ haberi
nō pōt. Ideo accipiēdū tm̄ est qd̄ pōt haberi. Tertiu⁹ q̄ prudēs cogitat quod
placeat aliquib⁹ bonis nō multis. Vnde. Lunctis q̄ placeat credo q̄ nō mō
viuat. Quartū est prudēs inuestigat illa scire que licita sunt ad sciēdū. Latho
Abitte archana dei celsiq; inq̄rere qd̄ sit. Cū sis mortalis q̄ sūt mortalia cura.
Quintū q̄ prudēs hō debet optare ⁊ vtilia ⁊ bona. Juxta dictū Aristo. in de
regimine p̄ncipiū. Dirige cogitatioes bonas tuas in bonū. Sextū q̄ prudēs
hō nō debet se exaltare vltra honorē quo dign⁹ nō ē nec applicare negocio cui
satisfacere nō pōt. ne cū scādalo recedat a dignitate. Alan⁹. Arbor que late ras
mat nō firme stat imo. Cū ramis facili corruit icta noto.

Tunc consilia tibi salubria aduoca. cum tibi alludit

huius vite prosperitas. tunc te velut in lubrico retine

bis. aut sistes. Ne tibi dabis liberos impetus. sed cir

cumspicias quo eundum sit vel quousq;.

B

De Magnanimitate.

Nutzliche rede saltu pflegen
Dieweile du host das leben
Den heldestu in grosser hut
So nicht frey ist dein muth
Sunder dencke tzu allen stunden
Wie das elner recht wirt gefunden

¶ **H**ic in fine huius primi capituli docet Seneca quomodo prudens si fortunatus fuerit debet implorare consilia matura sapientium vel suorum ita quod se agat cum bona deliberatione. Nam fortuna mutabilis et variabilis in ea nulla prosperitas ponenda est. ut habet ex Boetio de consolatu. Quod testis est in libro de tristibus. Mala quidem virtus quam non fortuna gubernat. Passibus ambiguis fortuna volubilis errat. Non sapiens. Unde fortune variatur imagine lune. Crescit decrescit in eodem loco sistere nescit. Propterea prudens debet uti saluberrimo consilio ut meliorem vitam ducere possit. nec existimare se debet esse liberum et habere liberos imperiosos. sed se in periculo consistere et timere recessum eius et sit quasi ambulans in lubrico. id est via mala et lutosa cum non verax est. sed se decipit hominem nec exaltando nec humiliando. ideo subdit in libro prudens debet se circumspicere quod ambulandum sit. id est quomodo et qualiter ducat vitam suam in bonis fortuitis cum transitoria sint. Testis est Allanus cum ait. Nunc adest et abest fugit et gloria census. Nam prius adveniat post quasi somnus abit.

De Magnanimitate.

Magnanimitas vero quae et fortitudo dicitur. Si in sit animo tuo cum magna fiducia viues liber. alacer et intrepidus. Magna enim hominis donum est. non vacillare sed sibi consistere. et fine huius vite intrepide expectare.
Großmutigkeit welche stercke ist genant
Sal deinem wesen sein bekant
Dar durch du hie in diesem leben
Mit sicherheit vnd freiheit wirst vmbgeben
Vorsichtlich vnd auch frolich
Bleybet er alle tzeit sicherlich
Wenn großmut vnd stetigkeit
Lzu dem ende sein bereidt

¶ **H**oc est secundum et principale capitulum huius libri Seneca in quo postquam definit magister de prudentia et de officiis et de conditionibus eius seu de proprietatibus

Secunda virtute.

Hic cōsequēter facit hoc idē de magnanimitate q̄ etiā fortitudo dicit̄. Et hoc diuersimode. dicit̄ etiā fortitudo q̄ s̄m eam q̄s fortiter agit ⁊ in negocijs suis fortiter se disponit. ex eo q̄ n̄sa noticia p̄cedit a ḡn̄alib⁹ ad sp̄alia. p̄mo phisicorū. Dñ Tull. quarto libro rhetorices. Fortitudo ē p̄ceptio laboris ⁊ periculi cū vtilitatis rōne ⁊ cū cōmodorū pensatiōe. Sed magnanimitas dicit̄. q̄ magnū aīm h̄z ad tolerandū ardua ⁊ ad aggrediendū terribilia. Sed ibi. Ad agnū etiā hoīs donū. Hic etiā Seneca declarat quoddā dictū dicēs. Q̄ magnū donū est hoīem esse magnanimū videlicet s̄m virtutē. vt dicit̄ quarto ethicoꝝ videlicet mortē nō timēdo. Licet etiā mors oīm terribiliū maximū est. vt dicit̄ phus tertio ethicoꝝ. tñ magnanim⁹ timere nō debet. ex quo mors est de dono nature. vt dicit̄ Seneca in libro de remedijs fortuitorū.

Si magnanimus fueris. nunq̄ iudicabis tibi contumeliā fieri de inimico. dies non nocuit mihi. sed aīm nocendi habuit. et cū illū in potestate tua habueris vindictam putabis vindicare potuisse. Scito etiā magnum et honestum genus vindicte esse ignoscere.

Ist an dir starck mutigkeit
So schadestu deinen feinden mit keinē leidet
Wenn er dir schon was hat gethan
Das halt ym tzu gut an allen wan
So du wider gelten hettest stat
Nicht reche dich das ist mein rath
Wenn erlich vnd gar grosse tugent ist
Ober sehen rachtung tzu aller frist

Hic Seneca tangit vnā sp̄m fortitudinis seu magnanimitatis q̄ patientia dicit̄. Et p̄mo ponit doctrinā. Sc̄do subiūgit causā illi⁹. Scito etiā r̄c. Vult ergo q̄ hō vere fortis nō debet reputare cōtumeliā ab inimico sibi illatā nec vindictā statim appetere. Sed sufficit alicui potuisse nocere. Quia s̄m Boetii. Inimico parcere est opus pietatis. q̄ aīit parcit clemētiam facit. quia s̄m Tullii p̄mo rhetorices. Patientia est honestatis ac vtilitatis causa rerū arduarū et terribiliū voluntaria ac diuturna perpestio.

Neminē susurro appetas. neminē suffodias palā. aggredere palam. Nec geras afflictum nisi prius indixeris. Nam fraudes et dolos imbecillem decet habere.

B ij

De Magnanimitate.

Welschliche wort habe nicht bey dir
Nymant hynderkomme mit begir
Oeffentliche sage vnd thu
Was dir geburt redelich tzu
Dein kriegt sey redelich
Das man dich nicht heisse betriglich

In ista parte Seneca ponit vnā aliā spēm magnanimitatē q̄ dicitur fiducia seu magnificentia. Et ponit tria documēta. duo negatiua z vnū affirmatiuū. Et postremo subiūgit rationē p̄dictorū. Prīmū documētū q̄ magnanimus ne minē debet decipere seu circūuenire. Susurrator autē est detractor q̄ in occulto est inimic⁹ z manifesto amic⁹. Scdm̄ documētū q̄ magnanim⁹ in suo sermone nō debet rimari secreta alteri⁹. Juxta illud Lathonis. Zileri⁹ dictū vel factū ne carpserit vnq̄. Ermo sili ne te derideat alter. Test⁹ ē salutar⁹ poeta cū inq̄t Nullius archanū nec amici crimina p̄des. Nec ea scruter⁹ que latuisse decet Tertū documētū est q̄ magnanim⁹ in sua victoria manifeste debet apparere nō in occulto inimicū aggredi. nec debet gerere bella nisi manifeste indixerit prius inimico vt se preparare possit ad opponendū. Et ratōez illi⁹ adiūgit nā ille nō magnanim⁹ est q̄ querit dolos z fraudes cū illa faciūt aliquē imbecillē que vitia opposita sunt magnanimitati et fortitudini.

Eris magnanimus si pericula non appetas vt temerarius nec formides vt timidus. Nam timidum nil facit animum nisi reprehensibilis vite conscientia.

Den hastu großmutikeit
So du vermeydest schedeliche freuelikeit
Vnd bist auch nicht vortzagen
So du ere wilt eria gen
Wen nichtes brenget forchtes schmerzzen
Den strefflicheit deines hertzen

Item Seneca subiūgit aliā spēm magnanimitatē in fine hui⁹ capituli q̄ de perseuerantia dicitur vt in textu. Vnde bene agere parū p̄dest si mēs labilis errat ideo Tull. in p̄mo rhetorice describēs perseuerantia sic ait. Perseuerantia ē in rōne bñ cōsiderata stabilis p̄petuaq; p̄mansio p̄terea d̄t h̄ Seneca q̄ ille de magna min⁹ est q̄ nō appetit picula sicut temerari⁹. sed aggrediat ea q̄ aggrediēda sūt qz nemo vt ait Tull. libro p̄mo in tuscula q̄stioib⁹. Nemo se sine magna spe in mortē offert. et nō formidet ea q̄ timēda sūt. Rationē subiūgit. Nā nihil aliud facit mentē timidā nisi perseuerantia vitupabilis vite zc. Itē nota q̄ ille qui vult dici magnanim⁹ nō debet esse nimis audax. nec nimis timid⁹ sed debet seruare modū. qz virt⁹ moralis illa cōsistit in medio vt dicit phus. ij. ethico. In medio cōsistit virt⁹. q̄re etiā dicit Mora. Est mod⁹ in reb⁹ sunt certi deniq; sines. Vñ etiā metrista. Om̄ib⁹ adde modū mod⁹ est pulcerrima virtus.

Tertia virtute. De Continentia.

c Continentiã vero si diligis. supflua circumcide
et desideria tua in aĩm cõstringe. Cõsidera tecũ quã
tum natura poscat et nõ quãtũ cupiditas expetat.

Ab du messigkeit halten bist
So fleugestu alles das vberigk ist
Byß deine begir czwingen
Das dir recht moge gelingen
Du folgest nicht nach deiner begir
Sunder was die natur gibet dir

¶ Istud est caplm tertium et principale huius tractatus in quo Seneca. postquam determinavit de duabus virtutibus cardinalibus scilicet prudentia et magnanimitate. Adic ostendit determinat de temperantia prout de iusticia. Quia iusticia est virtus secundum quam quis bene se habet ad alios scilicet ad iustas conversationes cum eis habendo. Temperantia autem est virtus secundum quam quis se habet ad seipsum quam etiam continentiam dicitur. Temperantia ut Tullius in tusculanensis questionibus libro. i. placuit est omnium perturbationum fons quod est a recta ratione defectio. Ipsi namque corporum exterminat vicia congregat hominum intellectum depravat sensum habetur. et ignominia stulticie deturbat hominem. Sed temperantia. ut Tullius primo rhetorice refert. Est ratio in libidine et in aliis non rectos impetum anime moderata et firma distinctio. Ideo desiderare debemus temperantiam et amare. eo quod sine ea recte vivere non possumus. propterea dicit Seneca in ista. Tu debes amare continentiam. Nota duplex est desiderium. Quodam est quod appetitu intellectivo ortum est quatenus virtutes et eternam beatitudinem desideramus. Et illud non est freno cõstringendum. Illud est quod appetitu sensitivo ortum habet quod vicia mundanas voluptates et vereas delectationes desideramus. Et illud est cõstringendum freno temperantie.

Si continens fueris eousque pervenias ut teipso contentus sis. nam sibiipsum satis est. cum divitiis natus est. Imponere concupiscentie tue frenum. Omnia blandimenta que occulta voluptate animam trahunt recede. Ede circa saturitatem. cum sobrietate bibe. vita ebrietatem.

Wer messig wil sein genant
Der sey ym genugsam in allem landt

B III

Tertia virtute.

Wan wer ym selber genugsam ist
Der ist reich worden zu erster frist
Recht zempt er die sein begir
Aus schlechter lustige dingk schyr
Er ist vnd trincket in messigkeit
Vnd fleucht auch alle trunckenheit

Tercie Seneca ponit quattuor officia ad hominē temperatum spectantia. Quorū primū est q̄ homo continens nō debet multū desiderare. sed contentari in his que natura sibi tribuit & que a natura insunt. quia natura modico cōtenta est. vnde Latho. Comoda nature tibi nullo tempore defunt. Si fueris cōtētus eo quod tempa prebent. Quod etiā intelligit hic cum dicit. Si continens fueris. Nam ille qui cōtētus sibi ipsi cōtētus satis est et cum diuitijs natus est. Ex illo elicit q̄ ille diues est qui contentat̄ in his que habet. vnde Seneca in eplis. Nō em̄ ille pauper est qui parum habet sed qui plus cupit. Secundū si tu vis vocari temperat⁹ tunc refrenare debes tua desideria & amouere voluptates corporales. que vim rationis ipsius intellect⁹ ab solunt. vnde Vergilius. Trahit sua quēq; voluptas. Ex ipsis enim nihil boni oritur q̄ hoies a sapiētia tetrabit. iuxta illud Hieronymi. Studio insistere nō possum⁹ supabundantiā in mēte cogitātes. Tertij si vis dici tēperatus nō comede circa saturitatē sed cū mensura. Et bibe vt nō cōmittas ebrietatem. vnde Samfredus in poetria noua. Quando famē reficis dapibus nō sis ita plenus q̄ nihil opponi queat amplius. Et subdit nō tantū q̄ tu possis sed quantū pdest. Vnde etiā p̄s in de secretis secretorū ad Alexādrū sic ait Si vis esse sanus nunq̄ ede ad saturitatē nec bibe ab debrietatem.

Obserua tene in cōuiuio vel in qualibet vite cōmunitate imitaberis quos damnare videaris. Nec presentib⁹ delitijs iherebis. nec desiderabis absentes. Vict⁹ tibi ex facili sit. nō ad voluptatem. sed ad cibū accede palatū tuū fames excitet. nō saporēs. Desideria tua paruo redime. Si ad naturā viuas nunq̄ eris pauper Si alicui sua nō vident̄ amplissima. si totius mundi dominus sit miser est. Qui cū paupertate bene cōuenit diues iudicet. quia hoc tantū curare debes vt non

De continentia.

desinant atq; ita quasi ad exēplar diuinū cōpositus.

a corpore ad spiritū quātū potes abducere te festina.

Also saltu halten dich

In wirtschafft vnd gemeiniglich

Das du nicht vorachtest die

Do mit du lebest alweg hie

Hosze lust fleuch vnd vormeydt

Sie sein gegenwertig ader weyt

Wenigk speysze halde vor got

Vnd hab das stete in deinem muth

Vnd dich also salt abetzihen

Von dem leibe tzu geistlichen fliehen

Nunc Seneca ponit documenta ad hoīem tpatū spectātia. Prīmū si vis di
ci tpatus tūc serua illud in q̄libet societate ne dānes illos quos imitaris. sed
poti⁹ sit p̄ oculis dictū Cathōis. Judiciū populi nunq̄ cōtēpseris vnus. Ne
nulli placeas dñi vis p̄tēnere multos. Et rō est qz q̄ alios vilipēdit sibi p̄p̄i vis
tuperiū acquirat. Sed quō debet se habere p̄t̄ istis in metris. Si fore vis sa
piēs tu serua que tibi mādo. Quid dicas. vel cui. cur. quō. q̄. Scdm qz tu cō
tinēs nō debes inherere voluptatib⁹ p̄sentib⁹ nec etiā desiderare absentes de
lectatiōes qz incōtinentiā ḡnant. Seneca in eplā ad Lucillū vicesima quarta
inquit ipse. voluptates in tomēta vertunt. epule cruditatē afferūt. ebriitates
neruoz torporē. tremorēq; libidines manū z articulorū oīm deprauationē
Ideo Valerius in libro septimo de Aristotile loquit. vtilissimū p̄ceptū qz vo
luptates abesites p̄siderem⁹. Tertii documentū debes esse modest⁹ qz vict⁹
moderat⁹ honestatē corpis z aīe sanitatē cōseruat. Ideo ex modico debet esse
vict⁹. Tull. in paradōis. Cū tibi de⁹ vel mater oīm fortuna. dedit aīm nihil
prestanti⁹ nihil p̄ciosius si recte eo vta⁹. turpe ergo est si te ita p̄sternas vt ni
hil inter te z pecudē esse putas. Quartū documentū tūsi desiderii debet esse
in paruo hoc est debes esse cōtētus in modico z nō nīmā curā gerere super
res tēporales. eo qz caduce sunt z temporales et transitorie.

Si cōtinētie studes insudare. nō habita amene s; sal
lubrit. Nec dñm velis esse notū a domo. sed domū a
dño. Nō tibi ascribas q̄ non feceris. nec maior q̄ es
vlderī velis. Et hoc magis observa. Ne paupertas sit
tibi immūda. nec p̄simonia sordida. nec simplicitas

De continentia.

neglecta. nec leuitas laeguida. Et si res exigue sint no
tamen sint anguste. tua defluas. nec aliena miseris.

Vorschmeben lern die messigkeit
Schonē heußer vnd wollustigkeit
Nicht beger von deinem haus werden genant
Dein haus sal sein von dir bekant
Nicht eygen dir frembde guter czu
Vnd dich nicht sere lobe in der warheit yo
Halt auch dich gar eben
Mit armut in deinem leben
Vnd eygener clage dich nicht vorpflicht
Vnd frembder guter vorbint dich nicht

Nic autor ponit alia officia continentie ad hoïem tpatū continentia. Quorū p̄mū
est q̄ hō continēs nō debet hie amenas habitaciones z̄ p̄struere scz̄ in possessiōe
sua. nec velit esse not⁹ a domo sed poti⁹ domū ab eo. vñ Tull. in lib. sc̄o offi
ciorū. Om̄ādo utiq; dom⁹ est vt ab ipsa dignitas nō a domo sed a dñō habeat̄
Sc̄dm̄ officii est continēs nō debet sibi vsurpare q̄ nō fecerit. Nec desiderare di
gnior esse q̄ est. vñ Bāfredus in poetria sua. Nō te magnifices nec te super
erhera ponas. In hoc aut̄ resp̄ndit autor duo vitia. P̄mū ē mendacii eo q̄
ille q̄ hoc fecerit mendacii cōmittat q̄ fugiendū ē. vñ Seneca in epl̄is. Nā
veritate nihil cōstanti⁹. mēdatiō aut̄ nihil incōstanti⁹ z̄ instabili⁹. Sc̄do resp̄ndit
vanā gloriā cū em̄ inanis ē z̄ trāitoria eā continēs fugere debet. Tertii offi
cii q̄ ipsa paupertas nō debet sibi esse immūda. qz̄ de⁹ eā diligit. vñ Iuuenalis
in satyra. felices hoïes paup̄ quos sp̄s amabit. Illos nunc ad regnū subli
me retrahit. Quartū officii q̄ parsimonia continēs nō debet esse sordida hoc ē
abstinētia continētis nō debet esse fetida. qz̄ abstinētia virt⁹ est. Vñ nomē parsi
monie siue abstinētie accipi pōt̄ dupliciter s̄m̄ h̄m̄ Thomā in sc̄da sc̄de q̄st̄i
one cētesimaquadragesimasexta. Vno mō s̄m̄ q̄ absolute ciborū subtractio
nem designat. Et hoc mō nō designat actū virtutis. sed est quoddā indifferēs.
Alio mō s̄m̄ q̄ est reglata rōne z̄ illo mō designat habitū vel virtutis actū. Et
diffinit sic. Est moderata sumptio siue subtractio cibi s̄m̄ rōnem. Et illa non
debet esse sordida quēadmodū est aliq̄ abstinētia hypocritarū z̄ auarorū. Quī
tū officii est q̄ continētis simplicitas nō debet esse neglecta hoc ē hūilitas cōtia
nētis nō debet esse tarda. Vñ tūc ipsa simplicitas dicit̄ esse neglecta q̄ ipsa nō
facit bona opa vitz q̄ q̄s aliter facit q̄ sua intētio est vt sua simplicitate decia
piat alios. vñ Alan⁹ in puerb̄is. Nō teneas aurū totū q̄ splēdet vt aurum
Nec pulcrū pomū q̄ dilibet eē bonū. Nō ē in mltis virt⁹ q̄b⁹ esse videt̄. Deci
piūt fact⁹ lumīa n̄ra suis z̄c. Tertū q̄ leuitas continēt⁹ nō dz̄ eē laeguida hoc est
mobilitas aut̄ nō dz̄ eē ifirma seu leua. Vñ tūc leuitas dz̄ infirma seu laeguida
q̄ anim⁹ hoïis plus mouet̄ ad ima hoc est ad opationē rerū t̄paliū q̄ ad ea q̄
sursū st̄. Septi nū q̄ continēs nō dz̄ angustiari p̄terea qz̄ erigue sibi st̄ posses
siōes. vñ Latho. Infantē nudū cū te nā creauit. Paupertatē on⁹ paciēter ferre

Tertia virtute.

memeto. Quia paupertas hinc leticia admixta tuta est et secunda. Octavius quod contentiones sua bona amissa non debet desistere. quia sunt bona fortune. unde Seneca in epistola quadam ad Lucillum. Non est tutum quod fortuna fecit tutum. Quasi diceret. infortuna fortunae sunt valde dubia ideo tunc non debet tristari de amissione rerum temporalium. Nonum quod contentiones aliena bona non multum debet extollere sicut consuetudo hominum est. unde Suidius. Fertior seges est alieno semper in agro. Viciniorque pecora grandi verber habet.

Si continentiam diligis. turpia fugito antequam eveniant. nec quemquam alium verberas plus quam te. omnia tolerabilia propter turpitudinem crede. A verbis quam turpibus abstinet. Nam licentia eorum impudicitiam nutrit. sermones utiles magis quam facetos et effabiles amara et rectos potius quam facundos.

Ist es sache das du libest messigkeit
So meydt bosheit tzu aller zeit
Wer das sie kommet in den syn dein
So saltu sie vor betrachten sein
Auch wisse das du tzu keiner frist
Einen ander mehr straffest den du selber bist
Vnd liebe warheit tzu aller zeit
Vnd lügenmeer stete vormeydt

In hac parte Seneca ponit quinque officia continentiae quae ad aliam spectant quam modestiam dicitur. Primum officium quod tu continens debes fugere turpia antequam eveniant. hoc est non solum effectum sed etiam affectum vitiorum restringere. Secundum officium. tu continens amplius non debes corripere aliquem plus quam teipsum. hoc est prius debes te emendare. et inde alium verberare. unde Latho. Quae culpae soles ea tu ne feceris ipse. Turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum. Unde duplex est verberatio scilicet animae et corporis. Una est quae se tenet ex parte animae. et de illa loquitur hic magister. Alia est corporis quae se tenet ex parte corporis. et talis iteque fugienda est. Tertium officium. quod tu continens omnia quae sunt sustinenda tolerare potes praeter turpitudinem. Unde tunc a virtute continentiae virtuosus dicitur ergo vitare debet quae opposita sunt virtuti. Et turpitudinem est vitium in se turpis. igitur est fugienda. Quartum officium. tu continens a verbis turpibus debes te abstinere quia impudicitiam nutrit. Unde plus in ethicis. unusquisque qualis est talia operatur. Si ergo bonus et virtuosus bona operatur. Si ergo turpis turpia operatur. Quintum officium. tu continens diligere debes in sermonibus tuis utilitatem plus quam ornatum. Ratio quia sermones utiles edificat intellectum. Sed facundi impediunt inquisitionem veritatis. Iuxta illud prophetae primo periarmentias. poetice et oratorie orationes sunt obliuiscende. id est dimittende quia potius impediunt in veritatis inquisitione quam prouocant. Ideo Vincentius in speculo historiali libro septimo. turpe et valde male vicium est inferre sententiam delicatam quae a pluribus intelligi non potest. propterea tu continens debes diligere plus fructuosos sermones quam facundos.

De Continentia.

Miscebis interdū serijs locos. sed temperatos et sine
detrimento dignitatis et verecundie. Nā reprehensibi
lis est risus si immoderatus fuerit. et si pueriliter effu
sus. si muliebriter factus. odibilem facit hominē. Ri
sus autē superbus aut clarus. aut malignus. aut fatu
us. aut ex alienis malis prouocatus.

Es sal tzu etzlichen stunden
Schympffyn ernst werden gefunden
Doch soltu schimpff also gepern
Keym abtziehen scham vndern
Vberick lachen vnd kintlich
Weybisch ist auch strefflich
So du lachen thust vnbillich
Boslich ader heimlich
Ader ander leuthen schedelich

¶ Sic Seneca ponit aliud officij continentie rationis eiusdem. dicens qd tu continens
debes aliqui imponere tue continentie iocos. propter solatium humane vite sed moder
atos sic qd non excedat honestate cum mediū est de propria ratione virtutis. vt dicitur qn
to ethicor. qd modus est norma virtutis. Et risus immoderatus reprehensibilis
si fuerit productus pueriliter vel superbus aut clarus aut malignus aut fatuus aut
euocatus ex alienis malis. qd semper talis risus facit hominem odiosum. Vbi risus
dicitur puerilis qn quis solus ridet sine morum maturitate sine causa sine oportuni
tate. Vbi moralis. Non ride solus nam risus vni omnis. fatuus vel stultus reputat
omnibus hominibus. Et risus dicitur muliebris qn quis ridet sine causa legitima vt mulie
res qd ex caritate lasciuie vel leuitate ridere solent. Risus dicitur superbus qn quis ris
det subsannando. et ille generat rancorem et odium. Vbi Salustius. Odium querere extreme
temeritate est. i. stulticie est. Risus dicitur malignus qn quis ridet de malefactis suis p
petrat vt puerbionum tertio. Qui letantur cum malefecerint odemnant. Risus di
citur fatuus qn quis semper ridet. vbi. Per risum multum debes cognoscere stultum. Dicitur
autem euocatus ex alienis malis qn quis ridet in aduersitatibus proximi quem tam dilige
re sicut seipsum debet. Ideo peccat contra virtutem charitatis.

Si ergo tempus iocos exigit. hos quoque cum dignitate
sapienter gere. vt te non grauet quisquam tanquam asperum. nec

Tertia virtute.

te cōtemnet tanq̄ vilē. Nec sit tibi scurrilitas sed gra-
ta urbanitas. Sales tue sint sine dēte. Joci sine vtili-
tate. Risus sine cachinno. Vox sine clamore. Incess⁹
sine tumultu. Quies tibi sine desidia erit. Et cum ab
alijs ludif. tu sancti aliquid honestiq; tractabis.

Ob die tzeit begert schimpff
So habe an dir eren gelympff
Also wirstu nicht groß genant
Vorschmebung wirt dir vnbekant
Wenn schnodigkeit weicht von dir
Hofflich wirstu genant schier
Dein straffe sal gantz one schelden sein
One schnodigkeit der schimpff dein
Dein lachen vnd spotten
Dein schimpff one vberich noten
Deines ganges vngestum bis meiden
Die rue die sein nicht leiden
Vnd so die ander haben das spil
So wircke der gute dingē vil

Nic Seneca cōcludit ppositū suum de risib⁹ et iocis ostendēs q̄lis debet
esse risus et iocus. Et vult pmo q̄ debet fieri s̄m exigentiā t̄pis. Cū oīa suum
temp⁹ habēt et suis spacijs transeāt vniuersa sub celo. vt dicit Ecclesiastici sic
videlicet q̄ sit virilis et bonis morib⁹ euocat⁹ et nō pueriliter nec muliebriter.
Dein⁹ excludit vanitatē dicēs. Scurrilitas nō debet eē sed grata urbanitas
Dicit enī q̄s scurrilis q̄ truffis et neq̄cijs intēdit hinc inde currēs ad pgrega-
tiones et puuia hoīm vt eis pōt se ostēdere in sua scurrilitate. hoc est nequicia
Deinde ponit documēta dicēs. q̄ tui sales debent esse sine dente. hoc est tue
reprehensōes fieri debēt sine mordacitate inuidie. Vnde sales dicunt in plu-
rali numero verba amara seu reprehensōes. Duplex est reprehensio. Quedā
fit causa amicitie videlicet que procedit a fonte charitatis quemadmodum
pater reprehendit filium. amicus amicum. et illa est laudabilis. Alia est que
fit causa odij vel inimicitie. Et illam autor hic redarguit. quia fit cū mordacia-
tate. Et tui ioci debent esse sine vtilitate. hoc est tue conuersationes debent eē
sine malicia. Et risus tuus sine cachinno. hoc est sine subsannatione. Vnde
Cachinnus est risus inutilis. dicitur a con et hinnus et hoc ppter dentes q̄ vī-
dent albere in risu. Vox tua debet esse sine clamore et incessus et transit⁹ tuus

De Continentia.

sine strepitu. Et requies tua debet esse sine pigritia. Dñi Catbo. Plus vigila
semp ne somno deditus esto. Nā diuturna quies vitijs alimēta ministrat. Et
cū ab alijs hoib⁹ ludit tūc tu sp ptractare debes aliqd honesti negocij ⁊ opis
hoc ē q̄ hō vtuos⁹ nūq̄ dz hīc aim dissolutū sed sp se occupare bonz opib⁹ ⁊c.

Si continens es adulationes evita. sit tibi tam triste
laudari a turpibus q̄ lauderis ob turpia. Letior esto
quotiens displices malis. ⁊ malorum de te estimatio
nes prauas ad veram tibi laudationē ascribe.

Hastu die tugent der mussigkeit
So vormeydt schmechlung tzu allertzeit
Vnd hut dich vor den bosen leuten
Die do loben die menschen tzu allen tzeiten
Vnd nicht das gantz meinen sein
Sunder schalckheit dar vnder vorborgen sein

¶ Hic Seneca ponit alia officia tpantie que ad modestiā reduci p̄nt inq̄n-
tū est spēs tpantie. Et vult q̄ ptinēs debet fugere adulatiōes hoc ē blādos ser-
mones. Seneca autor ē libro tertio. q̄ em̄ sapiēs ē minime adulatiōib⁹ credat
Fict⁹ em̄ sermonib⁹ venā hoies sicut p̄tecte fabule hamo capiunt p̄sces. fu-
gere ideo dz qz puerfa laudatio ē ⁊ vitijū detestabile vtz p̄ ei⁹ diffinitionē. Adu-
lator ē q̄ supra modū vtut⁹ in ouersatione hoim nimitū vult cōplacere hoibus
alijs in sermonib⁹ vel fact⁹. Ideo Tull. in Tuscula. questiōib⁹ libro. viij. ait.
Et turba quantū potes te separa ne adulatiōib⁹ latus prebeas artifices. sunt
ad capiēdū supiores. Ideo dicit Seneca q̄ valde detestabile est laudari a tur-
pibus. Qui ergo laudat a talib⁹ signū est q̄ ipse etiā vitiosus extat cū om̄e si-
mile diligit suū simile. Ecclesiastes septimo. In displicentia em̄ amicitia fran-
git. Tanta est em̄ distantia inter probos et improbos quanta est inter virtus
tem et vitium. vt dicitur in ethicis. ideo debet gaudere vt vituperat a malis
et ascribere prauas suspensiones ad veram recōmendationem.

Difficilimū opus ptinētie est assentatiōes adulatorū
repellere. quoz sermones aim quadā voluptate resol-
uūt. Nulli⁹ p̄ assentatiōez amicitia merear⁹. nec ad tuā
pmerentē gratiā p̄ hāc ad te additū alijs pandas.

Das ist ein ander tugent genant
Vnd ist den tugentsamen wol bekant

Tertia virtute.

Vnd sprich also tzu aller tzeit
Bistu weiß so hut dich vor schmechligkeit
Du salt auch nicht freuntschafft beweyßen
Vnd dar vnder giff sein mischen

N hic Seneca subdit alia officia continentie. Dicit qd difficilissimū cōtinētie op⁹ est remouere assentatiōes adulatorū cū quasi naturale est laudē appetere. Ille mo in suis negocijs optat vituperari cū ē de rōne malorū sicut laus ē de ratiōe bonorū. vt dicit primo ethicoz. Et dicit vltra qd tpatus amicitia acquirere nō debet p assentationē. Quia vt dicit Tulli⁹ libro tertio rhetoricoz. Dissentatiōes dulcia principia et iocunda habēt erit⁹ aut amarissimos. Ideo acquirere nō debet nec pmittere alijs suā amicitia gratia adulatorie rē.

Nō eris audax nec arrogans nec pertinax submittes
te. ne proiciēs dignitatē grauitate seruata. Ammone
beris libēter z rephēderis paciēter. Si merito obiurga
uerit te aliq̄s scito qd p̄fuit. si immerito scito qd p̄desse
voluit. Nō acerba sed blanda verba timebis.

Werden saltu nicht tzu kun
Auch vber recht die demutigkeit nicht rum
Wo man dich vormanen ist
Auch straffen lest tzu keiner frist
Ob dich ymant ist billich schelden
In vbel das saltu nicht melden
Nicht fleuch die wort die scharpff sein
Sunder schmechler rede nach dem rate mein

N postq̄ determinauit de adulatōe p quā anim⁹ in supbiā mergit. Hic p̄ter
ponit documēta p que possum⁹ effugere supbiā qz nihil acri⁹ cruciat nil mo
lesti⁹ arguit q̄ ipsa. Cū sit pestis ad oculta vitioz origo vel oim malorū initium
Sicut hūilitas initium est oim bonorū. Ideo hic autor ponit documēta oītra eā.
Et vult p̄mo qd hō tpat⁹ nō debet eē audax hoc ē nimis presumptuos⁹. Quia
talis audacia ducit hoīem in multa picula corpis et aīe. Nec debet esse arro
gās hoc ē supbus. qz supbia inficit oīa bona. vñ Gamsfred⁹ in noua poetria.
Fel modicum totū mel amaritat vnica menda. i. macula totalē faciē deformat.
Etiā de⁹ homini supbo resistit. q̄ supbiā fugere debem⁹. Et subit qd hō tpat⁹
etiā debet habere hūilitatē. Quia fm euāgelistā in euāge. Qui se hūiliat exal
tabit. Ideo dicit bt̄s Petrus. Estote subiecti oīni hūane creature p̄ter deū.
Et tu cōtinēs nō debes te iactare ex hūilitate aliq̄ hoc ē te laudare. vñ puer⁹
bioz. xxvij. Sermo te laudet alienus et nō os tuum. extrane⁹ z nō labia tua.

L

De Continentia.

Et idē in. vi. ca. Qui odit increpatōes stultus. Ideo hic dicit Seneca q̄ otinē
debet libere sustinere ammonitōes. Si autē aliq̄s increpauerit. te merito scire
debes q̄ talis pfuit tibi. si autē immerito scias q̄ voluit tibi p̄desse. ideo nō de
bes timere acerba verba sed blāda. vñ Salomon p̄verbiorū. xxvij. Ab alijs
sunt vulnera diligētis q̄ fraudulenta oscula odientis.

Esto vitioꝝ tuoz fugax ip̄e. alioꝝ vō nec curiosus ser
uator. neq̄ acerb⁹ reprehēsor. s̄ sine exprobratōe correc
tor. ita vt ammonitōes sp̄ charitate ⁊ hilaritate puenias

Du salt dich von laster tziehen

Vnd argelist tzuuorsuchung flichen

Nicht straffe grausamlich

Sunder one schande frolich

¶ Hic Seneca ponit documēta p̄ que possum⁹ fugere superbiā. Et dicit q̄
tu continens debes esse viator tuoz vitioꝝ. Quia nihil peius est vitij vt dicit
Qui. libro fastozū. Nec etiā curiosus inquisitor alioꝝ vitioꝝ debes esse. Quia
multa mala exinde oriunt. Neq̄ reprehēsor acerb⁹ esto hoc est crudelis. cor
rector. Sed antecedere debet ammonitio charitatis et hilaritatis hoc est ex
inuidia alium corrigere non debes sed ex dilectione.

Errori facili dato veniā. Nec extollas quēq̄. neq̄ deis
cias. Dicentiū esto tacit⁹ auditor. auditor prompt⁹
receptor. Te querenti facilliter responde. Contenden
ti facili cede. nec ad iurgia sine disceptationes descen

de scito. etsi que sunt ratione remoue.

Bistu ein messiger man genant

So gib deinen irthum altzuhant

Vnd erhoe auch keinen nicht

Sunder er ist den das würdiglich

Auch keinen vnderdrucke nicht

Er sey den das er habe vorpflicht

Vnd salt auch sein ein schweiger aller wort

Vñ ein auffnehmer derselbigē das ist mein rath

Tertia virtute.

Vnd fraget man etwas dich

So bericht yn gar schnell vnd hubschlich

Nunc autem ponit alia officia ad spēs tpantie se extēdentia. Et vult p̄rio q̄ tu otinēs faciliter debes dare veniā errāti hoc est indulgentiā z grām q̄ magnū donū anī est. vt dicit Varro in sentētis. Silit̄er T. beren. Magna ps est indulgere errāti. Ideo p̄opt̄ debes esse ad dandū veniā. Nec aliquē extolle re p̄pter nimīā laudationē. vñ Horati⁹ in eplis. Qualē cōmēdas aspice atq; iterū aspice. Ne mor incuciat̄ aliena pctā pudorē. Neq; aliquē deprime p̄ nimīā vitupationē. vñ Tull. in tusculanis. Stultitie p̄p̄riū ē aliorū cernere vitia z obliuisci suoz. Sed mediū z modū serua iuxta dictū Ludolphi. Om̄ib⁹ adde modū mod⁹ ē pulcherrima virt⁹. Et tu otinēs esto tacit⁹ auditor loquē tiū z parat⁹ repetitor auditor. hoc est q̄ tu otinēs tacite audire debes vba q̄ dicunt. Et te interrogāti faciliter r̄sponde hoc est ignorantē informare debes de dubijs q̄ ipse a te q̄rit. Et subiūgit q̄ cōtinēs nō debet aggredi ad iurgia siue dissentatiōes sed se remouere cū rōne hoc est q̄ concordia facere debet inter litigantes. Quia cōcordia nutrit amorē vt dicit Latbo zc.

Si cōtinens es. animi et corporis tui mot⁹ obserua ne indecori sint. Nec illos ideo cōtemnes. quia latent

Nam nihil differt si nemo videat. cū tu ipse videas.

Bistu ein messiger man genant

So thu deiner begerunge steuerung bekant

Vnd halt deinen corper gar erlich

Dz er nicht mit sundē werde beslecket swerlich

Sunder die sunde vormeydt stetiglich

So ist dein das ewige himelreich

Nunc Seneca ponit alia documēta ad species cōtinentie se extendentia. Et dicit si tu tpatus es debes refrenare appetitus animi tui z corporis ne sint indecentes. Et sciendū q̄ duplex est appetitus. vīcz Sensitiu⁹ et est q̄ inclinat hoīem ad rem delectabilē z corruptibilē. Sed intellectualis est q̄ inclinat hoīem ad acquirendū bonū intellectuale vt virtutes z scientie. Et ambos custodire debet tpatus hō cū ratio semp deprecā ad optima vt in cōi puerbio Si ratio te rexerit bene regis. si autē sensus male. Quia sensus temperat ad animi delectationes z ad res corruptibiles.

Mobilis esto nō leuis. cōstās nec ptinax. alicui⁹ rei te

habere scientiā ignotū nec nō molestū sit. oēs tibi pa

ressacias. Inferiores supbiendo nō ptēnes. Superio

L ij

De Continentia.

res recte viuendo nō metuas. In reddēda officiosita
te ne sis negligens. neq; acerbis exactor appareas.

Bistu ein weiszer man genant

So las vnstetigkeit an dir nicht werdē bekant

Auch saltu nicht freuel sein in keiner that

Vnd hut dich do vor das dir brenget vnrath

Vnd bistu ein regirer genat

So mache dir die vndersten wol bekant

Vnd erhoe dich in deinem gemute

Vnd dancke got dem hern seiner gute

Auch saltu nicht sein ein harter streffer

Sunder tzorns ein steter vormeider

¶ Sic Seneca ponit alia officia et proprietates tripantie in quibus breues et vtilis
innuit doctrinas ut in lra. Dicit primo sic quod homo tripant dicitur esse mobilis. Vnde homo
duplex dicitur esse mobilis. Vno corpore vici quod facit et leuit occasione mouet
de loco ad locum. Et talis proprie dicitur incostans. Incostantia autem viciosa est et causa
erroris ut dicit Boetius in libro de disciplina scholarium ubi de filio incostantie in
eremum suos actus tradidit ut ostendat in negociis nostris sumus et ab eo ostentia serua
re discimus. Secundo modo homo dicitur esse mobilis specialiter vici quod mouet ad aliquid faciend
da causa et ratione exigente. Et de illa mobilitate loquitur hic Seneca. Et dicit quod tri
tus debet esse flexibilis ad pagendum bona. Et non debet esse leuis. hoc est incostans
et instabilis. Sed potius firme et perseuerans in bono. quod in Ysidoro. Salus inchoati
permittit. Perseueranti autem datur. non enim beatus est qui aliquid bonum inchoat sed qui perseue
rater terminat. Nec tripant dicitur esse pertinax proprie opinionis. Sed aliqui consilia aliorum ac
cedere debet. Iuxta illud Catheronis. Nulli sensum si potest contempserit vniquam. Et
subdit quod cum tripant possidet scientiam alios libenter informare debet et non habere tedium in
formando. vnde Bernardus. Puerum ignorantem informare non minus facit quam qui indige
ti panem prebet. Ideo etiam Alanus in puerbis. Non minus is peccat qui censum condit
in agro quam qui doctrinam condit in ore suo. Et tripant dicitur esse humilis cum ipsa humilitas exal
tet. Nec debet contempnere inferiores. Etiam non debet timere superiores cum recte viuunt
vnde Cathero. Cum recte viuas nec curas verba malorum. In officiositate reddenda non
debet esse tardus neque acerbus corrector superiorum. vnde Ysidorus. sic se habere debet supe
rior erga suos subditos ut ipse plus diligat quam metuat.

Cunctis esto benignus. nemini blandus. paucis fa
miliaris. Omnibus equus esto. Seuerior iudicio quam
sermone. vita quam vultu. clementie cultor. seuitie detesta
tor. bone fame seminator. nec inuidus aliene.

Tertia Virtute.

Du salt allen menschen gutigk sein
Vnd nicht schmechel rede mischen dar ein
Vnd salt auch nicht allen dynen do
Die dich anfallen tzu aller noth yo
Sunder wer do altzu einfeldigk wil sein
Der musz eines ydermans nar sein
Vnd byß gantz gutigk genant
So bistu ein weyser man altzuhant

¶ Hic Seneca ponit alia officia tpantie cū priouib⁹ & sequētib⁹ aliq̄liter p̄ue
niētia. Et vult p̄mo q̄ tu p̄tinēs om̄ib⁹ hoīb⁹ benign⁹ esse debes. Sicut dicit
etiā in enāgelio. Eskote misericordes sicut p̄r vester misericors ē q̄ in celis est.
Silt̄ vt habet̄ Mathei. xj. Discite a me q̄ mitis sum & hūilis corde. Et nemi
ni debes esse applausi⁹ nec om̄ib⁹ aures tuas cōmittere vt habetur in vitis
phoz ca. xxix. Et tu p̄tinēs paucis hoīb⁹ debes eē familiar⁹. Juxta illud The
ren. Itā nimia familiaritas p̄emptū parit. Silt̄ Plaut⁹. Memini te nimis
sodalē facies. vii. Qui nimis hūilis ē p̄ stulto reputat̄. Et subdit q̄ cōtinens
om̄ib⁹ hoīb⁹ equ⁹ esse debet & seuerior in iudicio q̄ in sermone. Silt̄ in vita q̄
in facie crudelior amator pietatis. q̄ p̄tinēs a vtute tpantie vtuosus dicitur.
Dicit ḡ clementiā h̄re debes. Et autor bone fame esto. hoc est vbicūq; venies
ibi sp̄ bonū de p̄mo p̄ferre debes & nō malū. Lulpator em̄ hoīm nō est ver⁹
recōmēdator. Et detestator eē debes crudelitat⁹ & nō inuidios⁹ fame alteri⁹ nā
hoc iusto iudicio dei p̄tingit q̄ q̄ conat̄ lumē aliene fame in alijs destruere scip
sum destruit. vt dicit Zilan⁹ in de planctu nature p̄sa. vij. Sicut papilio volit
ans circa lumē ip̄m extinguit & scipsum cōburit. ita in vita aliene fame. Inui
dia em̄ vt dicit p̄s in secretis secretoz detractionē ḡfiat. Ideo consolat̄ nos
Salomon in puerbijs puerbioz. xxij. dicēs. Ne comedas cū hoīe inuido. &
ne desideres cibos eius. qm̄ in silitudine arioli ex p̄iecturis estimat qd̄ ignorat
Comede et bibe dicet tibi et mens eius non est tecum.

Rumorib⁹. criminib⁹. suspicionib⁹ minime credulus
sis. sed potius malis q̄ p̄ speciē simplicitatz ad nocen
dū aliquib⁹ surrexerint honorē surripiētes oppositissi
mus sis. ad iram tardus ad misericordiā pronus.

Ane newe meren lesterung vnd argenwan

Saltu mit nichte glauben han

Boszen leuthen bis wider alletzeit

Lzu tzorn lāgsam vñ schnell tzu barmhertzkeit

¶ Hic Seneca ponit aliq̄ officia cū priouib⁹ aliq̄liter p̄ueniētia. Et vult p̄mo
q̄ tu cōtinēs nō cito credere debes fabulis & rumorib⁹ vulgariū. Juxta illud

De continentia.

Cathōis. Noli tu quedā referēti credere sp. Erigua ē tribuēda fides qz mlti multa loquūt. Nō credat cuiq̄ si multa loquit. Et hoc ideo qz in multiloq̄o raro deest mendatiū. vt dicit puer. x. Ideo mīme credulus sis nec etiā crede re debes criminib⁹ hoc est diffamatiōib⁹ qz vt dictū est pcurator bone fame z semiator esse debes. Illi aut̄ p̄trari⁹ eē debes q̄ nitit̄ surripe bonā famā vitz q̄ p̄ spēm falsam veniūt ad nocendū aliquib⁹. Et tu mīme credulus esse debes suspitiōib⁹. Nam suspitio fm̄ Tullii est q̄ ex malis iudicijs p̄cedit. Cōtingit aut̄ suspitio trib⁹ modis. P̄mo qn̄ q̄s in seip̄o mal⁹ est qn̄ ipse q̄si p̄sciū sue malitie malū de alio opinat̄. Sc̄do qn̄ aliq̄s efficit̄ malus ad alterū. q̄a de inimico ex leuib⁹ signis q̄s mala opinat̄. Tertio ex magnis experimētis z sic p̄hs dicit qz senes maxime sunt suspectiui qz multotiēs experimētū h̄nt. Et subdit Seneca. Tu otinēs pnus esse debes ad misericordiā z lent⁹ ad iram Nam ira vt dicit p̄hs septimo ethicoꝝ macerat corp⁹. Vñ sic ait. Ire venereoz act⁹ macerat̄ ip̄m corp⁹. Et quibusdā insanias faciūt. hoc etiā Seneca in libro sc̄do de ira. Nihilū velocius ad insaniā q̄ ira ideo fugiēda est et spernenda. Etiam ideo quia corrumpit subiectum et vitam dimīnit.

In aduersis esto firmus. in p̄speris caut⁹ z hūilis. occultator virtutū. Sicut em̄ vitioꝝ vane glorie cōtemp tor z horū quibus p̄destus es nō acerb⁹ exactor esto. Nullius imprudentiā despicias. Rari sermonis esto loquētū paciēs auditor. Seuerus nō seuus. hilares nō spernas. Sapientie cupidus z docilis. Que nosti sine arrogātia postulāti impartire. que nescis sine occultatione ignorantie tibi postula impartiri.

Halt dich in geluck̄ sicherlich

Vnd in tngenden heymlich

Voracht hoffart vnd auch missetat

rath

Nicht bis deier guter ein heftiger achter ist mei

Vorwirff auch nicht des vnweisen torheit

Bis auch nicht tzu vberiger rede beresdt

Sunder hore die leuthe geduldiglich

Halt die frolichen nicht schmelich

Beger lere vnd weißheit

Tertia Virtute.

Zu leren ander leuthe bisz bereit

So du etwas nicht wissen bist

Shem dich nicht fragens tzu aller frist

Nec est vltima ps huius capituli de t'pantia. in q̄ Seneca plurima officia t'pantie sup'addit cū repetitiōe quorundā p̄bator. Et vult p̄io q̄ tu p̄tinēs firm⁹ debes esse in disfortunijs vel aduersitatib⁹ ⁊ circūspect⁹. vñ Latho. Qui fuerit felix q̄ sunt aduersa caueto. Nā vltima raro correspōdēt primis. Ideo etiā Seneca libro. viij. de naturalib⁹ sic dicit. Nescis fortuna q̄escere nūc leta nūc tristis. Debet igit̄ nemo in p̄speritatib⁹ gaudere neq; in aduersitatib⁹ deficere. Et subdit q̄ p̄tinēs debet esse hūilis oecultator suarū virtutū. hoc est nō debet q̄rere gloriā vanā de suis v̄tutib⁹. Nā gloria labilis ē vt dicit magister Seneca in eplā quadā ad Lucillū. Quid de vanis gloriarū hoīb⁹. q̄ minime p̄dest ideo cōtemnere debes vanā gloriā. quia facilliter decidit sicut flos. Tulius sc̄do officiorū. Et subdit q̄ p̄tinens etiā nō debet esse crudelis exactor vel corrector illoꝝ hoīm quib⁹ antepositus et p̄positus est in dignitate sed hūilis vt prius patuit. Neq; etiā p̄tinens alicuius insipientiā spernere debet. Nam magna misericordia est miserere insipientis. vt dicit Platinus p̄his. Et continens pauca loqui debet ⁊ illa que loquit̄ debēt esse vera. Juxta illud moralis. Sermo breuis tuo p̄cedat ab ore. Sicut Latho. Nō sis ventosus si vis urbanus haberi. Et debet esse cupidus sapiētie. Nam nihil vtilius hoīb⁹ in hac vita est q̄ ipsa. Quia disponit om̄ia. vt dicit Sapiētie octauo. Et vltimā quietā efficit. vt dicit Seneca ad Lucillū. Et continēs etiā debet esse docilis hoc est diligenter insistere debet studio. Quare dicit Seneca in septuagesima octaua ad Lucillū. Quādiu viuas tamdiu discas. vnde Latho. Instrue p̄ceptis q̄m ne discere eesses. Nam sine doctrina vita est quasi mortis imago. Etiam cōtinens impartiri debet illud quod sit postulanti cuius ratio ante habita est. Et ea que tu ignoras sine verecundia inquire ab alijs. Nam p̄ hec animus tuus eleuatur. Vnde. Sepe rogare rogata tenere nunc retenta docere. Nec tria discipulum faciunt superare magistrū. Ideo non debes vereri de inquisitione nec occultari tuam ignorantiam. Non enim vitium est vtilē sc̄re sed nihil discere velle.

De iusticia.

Iusticia post hec virtus est. q̄d aut̄ est iusticia nisi tacita natura cōnectio in adiutorū multoꝝ adinuēta. Et q̄d est iusticia nisi n̄ra cōstitutio seu diuina lex ⁊ vinculū hūane societatis. In hac aut̄ nō existimam⁹. q̄d expediat. Expediat illa q̄cqd dictauerit
Nu mercke du schuler tzu aller frist

De Justitia.

Das dis die vierde vnd letzte tugent ist
Vnd sie ist gerechtikeit mit namen genant
Allen tugenthafftigen ist sie wol bekant
Vnd wiltu die tugent begreifen recht
Das du nicht heist der vntugent knecht
So halt du dich nach den gesetzen tswar
Die do hier nach stehen gedruckt gar

Istud est vltimū & pncipale caplm hui⁹ totū libelli Seneca in q̄ determinat
de vltima vitute cardinali scz iusticia. Et diuidit in duas ptes. In pma parte
ponit Seneca diffinitionē. In scda p̄rietates & officia iusticie. ibi. Si q̄s rē.
In pma parte innuit pmo q̄ iusticia est virt⁹. scdo cuiusmōi virt⁹ est iusticia.
tertio q̄ ipsa est utilis & illa patet in textu sm ordinem. Anteq̄ de his in spēals
aliqd dicit p̄mittēda sūt quedā gñalia p̄ noticia sequētia habēda. Et sunt q̄c
tuor. Primū q̄ iusticia respicit ea q̄ sūt in cōicatōib⁹ hūane vite. vt dicit phis
q̄nto ethicoꝝ. Silit̄ magister hic in lra. q̄n dicit q̄ ipsa sit repta in adiutorū
multorū. Quicqd em̄ ratio licitū dicit et dicit hoc psequēdū est. Et recta rap
tio dicit in hūmanis cōmunitatib⁹ vite necessarijs equalitatē et eq̄tatē ergo
merito equitas seruāda est q̄ p̄p̄iū obiectū est iusticie. Scdm pncipale ē in q̄
cōsistit iusticia & q̄s p̄p̄iū ei⁹ act⁹ est. Propriū em̄ act⁹ est ipsi⁹ reddere vnicuiq̄
qd suū est. Itā materia iusticie est opatio exteriorū sm q̄ ipsa vel res que p̄ eā
agit sit respectu alteri⁹. Propriū em̄ cuiuscūq̄ est qd sibi dat sm equalitatē et
p̄portionē iusticie. q̄ p̄p̄iū act⁹ iusticie est reddere vnicuiq̄ qd suū est. Tertū
est de quiditate ipsi⁹ iusticie. Vñ ip̄e sic notificat sm Ambrosiū in libro de offi
cijs. est que vnicuiq̄ reddit qd suū est. alienū nō vendicat. vtilitatē p̄p̄iā non
negligit vt cōem equitatē custodiat. Idē sm b̄m Thomā in scda scde questī
one quinquagesimatertia. sic diffinit. Est cōstans p̄petuaq̄ voluntas vnicui
q̄ qd suū est tribuens. Silit̄ a p̄ho quinto ethicoꝝ. Est habitus sm quē
aliquis dicit operatinus sm electionē iusti.

Quisquis hanc sectari desideras. Primum deum ti
me eum ama vt ameris ab eo. Amabis autē deum si
imitaberis eum. in hoc autem omib⁹ velis prodesse
nulli nocere. Et tunc cuncti appellabunt te virum iu
stum et omnes te sequentē venerabunt et diligent.

Wer do wil rechtfertig genant sein
Der sal tzu dē ersten got den hern forchten sein
Ist es sache das du yn lieben bist
So liebet er dich wider tzu aller frist

Quarta virtute.

Ist es sache das du wirst rechtfertig genant
Bis frommen den leuthen in alle lant
Vnd den alle leuthe gantz ane wan
Heissen dich einen rechtfertigen man

In hac parte Seneca ponit partē executiuā pōnēdo p̄rietates ⁊ officia iusticie dicens primo q̄ secutor iusticie principaliter debet timere deū. Vnde prouerbiorū vicesimotertio. In timore dñi esto tota die. Nam initium sapientie est timor dñi. Eccle. primo. Nam timor dñi vt ibidē dicit gloria et gloriatio et leticia est. Ideo deū timere debem⁹ vt amemur ab eo. Ideo etiā diligere p̄ omnibus debem⁹ eū. Vnde Latbo. Si de⁹ est anim⁹ nobis vt carmina dicūt. Hic tibi precipue sit pura mente colend⁹. Ille autē amat deū qui imitatur eū in suis mandatis. In hoc vt omnib⁹ proficius velit esse et nulli damnū inferre quando quis hoc facit tūc omēs hoies appellabūt eū virum iustum et perfectum. Et omnes consequuntur et amant eum.

Justus em̄ vt sis non solū nō nocebis sed etiam nocētes prohibebis. Nam nulli nocere non est iusticia sed ab alienis abstinentia. Ab his ergo incipe et non auferas nisi ad maiora proueharis. Etiā aliena ablata restitue. Raptores quoq; ipsos ne ab alijs timendi sunt castiga et prohibe et coherce.

Wiltu gantz rechtfertig genant sein.
So soltu den leuthen nicht schedelich sein
Du salt auch nicht den andern tzu geben
Das sie noch der leuthen schaden streben
Den kein schaden ist nicht rechtfertigkeit
Sunder von ander leuthen messigkeit
Von den leren heb auch an
So lange bis du tzu grosser konnest gan
Vnd hastu auch ymant genommen icht
So gib das wider das bistu verpflichtet.

Hic Seneca ponit alia officia iusticie dicēs. Nō solū in hoc consistit iusticia vt nulli noceas. sed etiā phibere nocētes. Nā nulli nocementū inferre p̄prie dictū nō ē iusticia immo req̄rit custodia ab alienis malis. q̄ ab his nocementis debes incipere ⁊ nō cessare donec ad maiora prouehar. Etiā nō solū aliena obla

D

De Justicia.

ea restituere debes immo etiā inuēta q̄ fuerunt possessa et relictā. vt dicit bñs
Thomas ī sc̄da sc̄de q̄st̄ōe seragesimā sexta. Et castigare et p̄hibere ipsos rap
tores ab alijs hoīb⁹ sint formidādi q̄ in hoc p̄sistit p̄p̄ act⁹ iusticie vt visum

Ex nulla vocis ambiguitate controuersiam nectas.
sed animi qualitātē specularē. nihil tibi intersit an as
firmes vel neges de religiōe ac fide scias agi vbiq̄q̄
de veritate tractat. Nam etsi deus in iureiurando in
uocet et inuocanti testis nō erit. tamē inde nō trāscas
veritatē nec iusticie transilias legem.

In zweifelhaftigē sachē nicht krige sund sich an
Vnd sage recht wy das vrtail köpt (die vnuufft
Ist es das du got anruffest in guten dingen
Vnd dir in der stundt ist nicht wol gelingen
Darumb saltu nicht vbertreten die warheit
Nach das gesetz d̄ gerechtigkeit tzu keiner zeit

¶ Hic Seneca ponit alia officia ad habitū iusticie p̄tinētia. Et vult p̄mo q̄
hō iust⁹ de dubio sermōe disceptationē facere nō debet. hoc idē Latho in suis
dogmatib⁹. Frat⁹ de re incerta p̄cedere noli. Mā hoc p̄p̄ū est stultorū vt dicit
cit p̄uerbiorū. xviii. cap. Rabia stulti immiscēt se rixis et os ei⁹ iurgia p̄uocat
Et subdit Seneca q̄ qualitātē animi inspicere debet iust⁹ sic videlicet q̄ sit in
spectator bonorū morū. Et scire debes q̄ iste tractat⁹ est de religiōe et fide. ideo
seruāda est vbiq̄q̄ tractat de veritate. Et si deū in iureiurando inuocaueris
et nō tibi testis fuerit. p̄pterea nō debes trāscire veritatē. nec statutum iusticie.
Mā post deū ipsa veritas colēda est. vt vult Pithagoras q̄ sola deo hoies p̄ri
mos facit. ideo p̄hs Empedocles inquit caue ab his qui veritatē nō seruant
ideo nunq̄ recedere debes a lege veritatis ac iusticie.

¶ Si aliquando coarceris mendacio vti. vtere nō ad
falsi sed ad veri custodias. Et si contigerit veritatem
mendatio redimere. non mentieris sed poti⁹ excusa
bis. quia ibi honesta causa est. Justus secreta nō pro
dit. tacenda cū tacet et loquenda loquitur.

Quarta virtute.

Wirstu gedungen tzu gebrauchen falscheit
Das thun vmb vorfehunge der warheit
Heimliche digt der gerechte nicht offenbar ist
Wenn er weiß schweigē vnd reden tzu aller frist

¶ Hic Seneca ponit alia officia ad habitū iusticie pertinētia volēs q̄ si tu ali
quā cōpulsus fueris aliqui sent mendatio z vti debes ad cōseruationē veri z non
falsi. nam ad iusticiā nos nati sum⁹. vt dicit Tullius in libro p̄mo. Nihil p̄stan
tius q̄ intelligi nos ad iusticiā esse natos nō em̄ opinioē sed natura ius iustiti
tū est. Cū aut iustus dicit quasi ius seruās vti debet ad cōseruationē veri ser
monis z p̄pter vtilitatē mendaciū. Mendaciū autē p̄m se malū est z fugiendū
vt dicit p̄s quarto ethicoz. Quisquisq̄ qualis est talia facit operat z viuūt
nisi gratia alicuius operet. Si aut cōtigerit nos vti mendacio p̄pter vtilitatē
proximi et non p̄pter deceptionē vel gratia lucri mendacium prauē non est.
Et si homo iustus non manifestat secreta iustus dicit. Sed fatui et stulti faci
unt opposito modo de quibus Zilanus. Stultior est stulto qui mandat balsa
ma cribro. Et verbis pleno verba tacenda vira.

At illa alta pax est et secura etiā tranquillitas vt dum

illi a malis vincuntur. ab istis autem mala vincant.

Hec ergo si studere curaueris letus et intrepidus finē

tui cursus expectabis. Tristiciam huius mundi hila

ris despicias. Et tumultuosa expectabis quietus.

Et ad extrema securus properabis.

Dem rechten gegebē wirt fride vnd sicherheit

Vnd das bosze vberwindet tzu allertzeit

Darumb wiltu die obgeschribē begreiffen sein

Wart frolich das ende des leben dein (Zeit

Vorsne d werlt betrubnis vñ wart vngestumē

So scheidestu aus differ werlt mit sicherheit

¶ Hic cōsequēter ostendit Seneca q̄ summa requies z alta pax seu secura
tranquillitas illi homini existit vtz iusto qui tacenda tacet et loquēda loquit
Et cū mali hoīes superant a malis tūc ipse omnia superat mala. Et erga m̄
fert Seneca. Si iustus curā habuerit in studendo z retinendo ea q̄ dicta sunt
de iusticia. Iste tuus et letus expectare potest terminū sue vite. Et oīa huius
mundi resutat videlicet tristiciam et tumultuosa sustinet gradietur tutus ad
extrema vite sue. Nam iusticia sūm Mercurium est vocatio dei. Cum autem

Dij

Recapitulatio.

illa duo officia retinet q̄ ponit Lactanti⁹ in libro de v̄o cultu dei videlicet alun-
gi deo ⁊ hoī. Primū videlicet deo piungi religio nuncupat. Scdm autē hūanis-
tas est secure ⁊ hilariter p̄perare pōt ad extrema iudicia p̄pter iusticiā homo.

De mēsurā ⁊ moderatōe prudētie.

h Is ergo institutionib⁹ he quattuor virtutū
species perfectū te faciūt virū. si mensurā rec-
titudinis harū equo vivendi fine seruaberis. Nam si
prudētia terminos suos excedat callidus pavid⁹ acu-
minis eris ingenij. investigator latentū. quilibet
noxiorū ostentator. vocaberis inimic⁹. timidus suspi-
cationib⁹ attentus semp aliquid timēs. semp aliquid
querēs semp aliquid existimās. Et subtilissimas sus-
pitiones tuas ad reprehensionē alicui⁹ impingēs. ad-
misso notaberis digito. astu plen⁹ versipellis simpli-
citatē inimic⁹. contemplatorq; culparū et postremo
vno nomine a cunctis malus vocaberis homo.

Nu magister Seneca eygentlich vorwar
Dat gesaget von den vier tugent tzwar
Nu vmb besser merckung vnd tzuoorsicht
Nennet er noch eins die tugēt alle in vorpflicht
Die vier tugent beschreiben mit vleissigkeit
Machen dich gantz klug tzu aller tzeit
Vnd heldestu sie gantz eygentlich
So bistu von alle genant gantz weißlich

¶ Postq̄ Seneca determinavit specificē et singulatim de quattuor virtutib⁹
cardinalibus videlicet de prudentia magnanimitate continentia et iusticia.

Quattuor virtutum.

Hic cōsequēter ponit epilogaōnē harū virtutū. Et hoc ppter meliorē habē
dā memoriā. Et p̄io ponit recapitulatiōnē prudētie. Sc̄do magnanimitatē
Tertio cōtinētie. Quarto iustitiē. Et partes patebūt per ordinē in p̄cessū h̄c
Epilogaōdo dicit sic his ergo institutionib⁹ rē. quasi diceret q̄ ille q̄ttuor vir
tutes cardinales cū officijs earū dē faciūt te virū felicē z p̄fectū z hoc ē verū
si viues s̄m mensurā rectitudinis. Quī Seneca in eplā octuagesimo octaua.
ad Lucillū hec inquit hoc optimū habet in se generosus anim⁹ q̄ excitat ad
honestā magnarū rerū spem ad se vocat z attollit. Docilesq; natura nos edī
dit sed rōnem imp̄fectā dedit q̄ virtutib⁹ z sciētjs p̄fici p̄ōt. z virtutib⁹ em̄ mo
res sūt. z morib⁹ v̄tus p̄ficiūt vt dicit Polycrates libro. v. z Augustin⁹ de ciui
tate dei. li. sc̄do ca. xxi. narrat istū v̄sum. Ab orb⁹ antiq̄s restat romana v̄trisa
q; qui versus nihil aliud p̄tendit nisi q̄ ille q̄ modū seruat in virtute z pseue
rat ille oīa bene regit q̄s a sit amator cupit esse v̄tutē speculator ne terminos ex
cedat. Quia q̄ excedit terminos prudētie ille erit callid⁹ z etiā pauidus vtz in
l̄sa. Et postremo ab oibus hoībus vno noīe p̄uersus homo dicat.

In has ergo maculas prudentia immoderata per
ducit. Quicumq; in ea mediocriter laute persistit nec
obtusum habet in se aliquid nec versutum.

Wer do in dissem voruolgen ist
Der ist rechtfertigt genant zu aller frist
Vnd wer do weißheit hat stet
Vnd sie nicht rechtfertigt gebrauchet
Der magt wissen gantz vorwar
Das yn das laster ist straffen czwar

Hic p̄sequēter Seneca p̄clusiue ostendit q̄ si q̄s immoderatā prudentiā
sequit ille sciat q̄ in has maculas. i. in hec vitia iam dicta labit. Qui a sit me
diocriter in ea cōsistit hoc ē modū seruauerit ille nihil versutum nec obtusū ha
bet. Nam ipsa (vt dicit Platin⁹ p̄hs in libro quē scripsit de morib⁹) est ad ra
tionē norma que cogitat z agit singla pseuerare ac nihil p̄ter rectū facere vel
le humanis actibusq; diuinis arbitrijs p̄uidere.

De moderanda fortitudine.

In Magnanimitas aut si extra modū suū se extol
lat. faciet viz minacē inflatū turbidū inquietū. Et in
q̄scūq; extollētias dictorū aut factorū neglecta honesta
te festinū. Qui momētjs oib⁹ sup̄cilia erigēs vt bestia

D III

Recapitulatio.

ri^o etiā deridēd^o. Nā q̄eta excitat. aliū ferit. aliū fugat
Wer die tugēt an ym hat genāt großmutigkeit
Vnd sie nicht recht gebrauchet zu aller czeit
So macht sie den mā hoffertig in seinē gemut
Das er sich duncket gantz gut
Vnd sie macht yn auch gantz kun
Das er boszheit wil stete thun
Vnd wer do nicht masze halten wil ya
Der wurt verspottet zu aller czeit do

¶ Hic Seneca ponit recapitulationē magnanimitatis. Volēs si q̄s aut̄ ex-
tra modū se extollat tūc ip̄a facit virū supbū. Supbus aut̄ est ille q̄ videri cu-
pit. Etia virū minacē z iratū. Irato aut̄ semp̄ inest angustia furor vt inquit
Vergili^o li. sc̄do. Totā mentē precipitat ira animū pturbat sensum non facit
discernere verū vt dicit̄ in omelia poetarū libro quarto ca. vi. z etiā virū in q̄s
etum. facitq; hoīem repentē vel velocē in quascūq; extollentias dictorū vel
factorū. postposita tamen honestate. Qui autē modū nō seruat ille semp̄ deri-
det et subsannat alios mouendo oculos suos propter curiositatē. Ideo deri-
dendus subsannandus est tanq̄ crudelis homo.

Sed q̄uis audax impugnator sit tñ multas extra se
violētias ferre nō poterit. sed miserū obtinet finē aut
erumnosum derelinquit. Mēsura ergo magnanimitatis
est nō timidū esse hominē nec audacem.

Wie woler ist ein kuner man

Vñ bedarff grosse dingk greiffen ader fahē an

So mag er das nicht lange treiben

Vnd bestendigk darinne bleyben

Sunder ym kommet sein ende zu peīn

Ader lest ein dorfftig gedechtnis hinder im sein

Wer ym großmutigkeit wil sein

Der setze sich mit sulcher masze dar ein

Das er darnach zu keinen stunden

forchtigk noch kune werde erfunden

¶ Hic cōplet dictū suū de magnanimitate dicens. q̄ magnanim^o sit audax
it̄ inuasor. tamē nō potest ferre multa ardua corporis extra se. Et hoc si exce-

Quattuor Virtutum.

dat modū magnanimitatis. Si autē transgrediat obtinet miserimū finē hoc est miserabilē mortē. Aut post se mittit erūnosam recordationē seu memoriā propterea infert Seneca q̄ regula et modus et mēsurā magnanimitatis ē nō nimis timidū esse hoīem nec nimis audacē nec p̄sumptuosum. Sed mediū modū h̄e. Ex quo virtus in medio consistit vt dicit p̄s in ethicis. Nempe ipsa veritatē predicat iudices falsos rearguit et oīm virtutū genera ad salutē brem portū deducit. Quapropter oēs virtutes sunt sine virtute si magnanimitas comes nō fuerit. Nihil enī fortis aut audacia aut virt⁹ inexpertū linquet. Hoc inquit Quid. in libro de ponto. Omnia deficiūt anim⁹ solus oīa vincit seu oīa cogitat et oīa tēptat. vt dicit Quid. ibidē. Ideo in lib. x. methamorphoseos sic ait. Audētes de ipse iuuat. vñ etiā Vergi. Audētes fortuna iuuat timidusq; repellit. Et ergo p̄e oībus magnanimitas est seruanda et retinenda et hoc cum modo et regula et non excessu.

De modo temperantie.

Continentia deinde de his terminis te astringat. Caue ne sis parcus ne suspiciose et timide manu cōtrahas. nec nūmis quoq; speculū ponas. Nam talis et tanta circūfusa putrebit integritas. Hac ergo mediocritatis linea p̄tinētiā obseruabis vt nec voluptati dedit⁹ p̄digus et luxuriosus appareas nec auara tenacitate sordidus aut obscurus existas.

Bis nicht karch wiltu halden messigkeit
Vnd den syn dein nicht setze in geitzigkeit
Wen sulche vnd ander itzlich gut
Gentzlich vorgeet vnd faulen thut
Darumb bis halden dise regel der messigkeit
Das du genāt wirst ein geitziger zu keiner zeit

Hic Seneca ponit recapitulationē etie virtutis cardinalis vitz p̄tinētie. Dicēs q̄ p̄tinētia facit te virū virtuosum his officijs et terminis que duo sūt. Primū officiū est q̄ tu p̄tinens parcus esse nō debes hoc est tenax in reb⁹ dādis. Et rationē subiūgit ne dolose et auide manū claudas. Ille autē parc⁹ dicit q̄ retinet quicqd postulat vsus vitz q̄ erponit vbi nō est erponendū et retinet vbi est dandū meli⁹ aut est dare q̄ accipere vt dicit p̄s in ethicis. Scdm officiū tu cōtinēs magnā spem nō debes ponere in nūmis hoc est in diuitijs. Et rationē annectit. Nam integritas pecunijs circūdata amibilabit. Ideo

Recapitulatio.

nulla certa spes ponēda est in ipsis. vñ Vergilius. iij. eneid. Neuben miser
nusq̄ vlla fides. Ideo Vincenti⁹ papa inquit. O pater quid p̄sunt tibi diui
tie glorie ⁊ letitie. Cū hoīem a morte nō liberāt. a verme non defendūt a febre
nō eripiūt. Ecce qui iam gloriosus sedebat in aula nūc hic spret⁹ iacet in tūba
Et subdit q̄ tu p̄tinens custodire debes ⁊ reseruare p̄tinentiā hac linea me
diocritatis hoc est hac regula recta ne voluptati sis subditus. Ne etiā vide
ris prodigus hoc est inutilis dispensator bonorū. Ne etiā luxuriosus. luxuria
enī corpus et animā maculat. Ne existas sordidus auara cupiditate. Quia
ipsa insatiabilis est vt visum est supra capitulo prudentie.

Qualiter sit moderanda iusticia.

i Iusticia postremo eo mediocritatis tenore res
genda est. Nec ductu leui immotā animi rōnē
negligētia subsequat. Dū nec de magnis neq̄ de mi
nimis errantiū vicijis corrigēdi curā geras. Sed licen
tiā peccādi alludētib⁹ tibi blāde vel illudētib⁹ p̄terue
pmittas. Neq̄ rursus nimia rigiditate ⁊ asperitate
nihil venie aut benignitatis reseruas hūane societati
durus appareas. Ista ergo amabilis iusticie regu
la tenēda est ⁊ reuerētia. discipline ei⁹ neq̄ nimia neg
ligentia cōitate despeeta vilesceat. Neq̄ seniori atroc
tate diuturna grām hūane amabilitatis amittas.

Die gerechtigkeit mit maßze tzu regirn ist
Das nicht vorseumūgnachfolge zu keiner frist
So du zu laste. beyde dein vñ groß bist bereit
Den yrenden vbersehen zu aller zeit
Auch bis nicht vben altzu grosse gestrengikeit:
Das in dir wurde gefunden keine gutigkeit
Die regel bisz halden der gerechtigkeit

Quattuor virtutum.

Das nu nicht von gemein vorschmehet wirst
vmb seumeligkeit

Vnd vorleust durch altzu grosse grausamkeit

Die gunst des volckes tzu keiner tzeit

N Postq̄ Seneca posuit recapitulationē magnanimitatis et prudētie et cō-
tinentie. Hic cōsequenter ponit epilogationē quarte virtutis scz iusticie. que
ultima est inter virtutes cardinales. vt prius patuit. Volēs q̄o et qualiter
ipsa regēda est videlicet tenore mediocritatē. Et rationē subiūgit ne ipsa iusti-
cia recipiat negligentia in immotā rationē animi neq; de magnis vitijs neq;
de paruis. Et hoc ideo. Quia iusticia ex lege fit. Lex autē scriptum est ius asse-
rens honestū prohibens contrariū. Ideo subdit q̄ licentiā peccādi tibi blan-
de alludentibus. i. complacentib⁹ et proterue insurgentibus non promittas.
Sed curā gere puniendi crimina. Sed tamē cū benignitate ⁊ hūilitate. Qua-
re dicit Hora. in eplis. Nemo adeo ferus est vt nō mitescere possit. Nā etiā
vt inquit Seneca in lib. sc̄do de clemētia. Om̄is benignitas appropriat ⁊ pro-
priū sapientis libenter est dare. Nam humanā benignitatē suadet cū om̄es
vnius nature sumus quāobrem pre omnibus opera benignitatis et pietatis
sunt eribenda ideo reseruare debemus benignitatē et nō asperitatē nimia ne-
q; crudelitātē. Quia melius est nimia habere de misericordia q̄ de seueritate
et crudelitātē. Et rationē annectit ne videaris pteruis humane societati er-
go ista regula amabilis iusticie est tenenda vt reuerentia eius discipline. Et
hoc ideo ne ipsa vilescat quasi despecta propter nimia familiaritatē ⁊ cōmuni-
tatem negligentie nec etiā admittat diuturnitatē gratiā amabiliati scilicet
propter nimiam credulitatē.

Conclusio premissorum.

S Iquis ergo vitā suā ad vtilitatē nō tantū p-
pria sed multoz inculpabilis assisti desiderat
hāc predictarū virtutū preclarā formulā pro qualita-
tibus tempoz locoz personarū atq; causarū eo medi-
ocritatis tramite teneat vt velut in quodam vehiculo
summitatis assistēs quasi per abrupta extrinsec⁹ pre-
cipicia ruentē mentē compos ipse deuitent insaniam
aut deficientem contemnet ignauiam.

Quattuor virtutum.

Wer nun meinet dar nach tzu streben
Nach seinē vñ ander leut nutz zu erfarn sein lebē
Der behalte disses buchles obgeschribene lere
Der durch sie ist hin vnd here
Ez rechter mittel maßze beferet
Also die tzeit stehet person vnd vrsach begeret
Also das sich ein yder man
Der die obgenante vier tugent wil han
Der wart das das er sich dar tzu mag geben
In allen sachen tzu mittel mas mag leben

Thic sequēter Seneca subdit conclusionē responsiuā oīm predictarū virtutū cardinaliū dicēs. Si tu desideras modū viuendi & inculpabiliter manere in vita sua nō tantū ppiā vtilitatē sed multorū affectas hanc preclarissimam formulā harū predictarū virtutū obseruabis mediāte illa via videlicet vt mediū semp retineas. Sed assistens tunc in quodā vehiculo summitatis hoc est in xpugnaculo altitudinis vt in humanis cōversationib⁹ mentē rucntē per improuisa negocia valeas prospicere. Et etiā vt tuipse potens spernes superbiā & cōtemnes ignauā hoc est stulticiā. Nam termin⁹ bonus in supbia & ignauia non cōsistit. Teste scriptura sacra antecessores nostri bonū optarunt ergo et nos optare debemus. vnde Cicero in Tusculanis questionibus libro. v. Stoici finē bonorū assenciūt cōgruū nature et cum ideo laudabiliter viuere. Nam teste Apuleio in libro de deo sacratiss. Nihil apud deū rectius est q̄ vir animo perfectus & bonus qui alios antecellit. Quare dicitur in de arte. Discite bonas artes moneo romana iuuentus. Non tantū trepidos vt tutare reos. Quare etiā dicit Vergilius. Discite o miseri causas cognoscere rerum. Om̄i enī artū viuendi est disciplina. Vita enī imperfecta est inhonesta. p̄ has aut quattuor virtutū species fit honesta que legimus circūfulcite precis sunt quib⁹ mediantib⁹ homo recte viuere potest. Laueat ergo homo ne virtutes discere cesset. vnde Petrus de riga in biblia versificata. Te decet hic vt eas festino currere gressu. Virtutum semp ad meliora celer. Quia homo vt inquit doctissimus. Varro in suis sententijs ad hoc natus est vt proficiat in morib⁹ Studeat ergo quisq; q̄ in virtutibus et moribus abundat cum assiduitas temporum a moribus manat. vt inquit Seneca in epistola quadragesima ad Lucillū vbi ponit moris descriptionē dicēs. Ados est mētis habit⁹ ex quo operum assiduitas manat Gaudii enī in ipsis cōsistit. Et etiā vt inquit Lactantius in libro de vero cultu dei. Virtutes ad beatā vitā perducunt quā nobis dignet concedere qui in secula seculorū est benedictus.

Impressum Liptzk per Melchiarum Lotterum
Anno salutē nre rē. Quingētesimo decimoq̄rto.

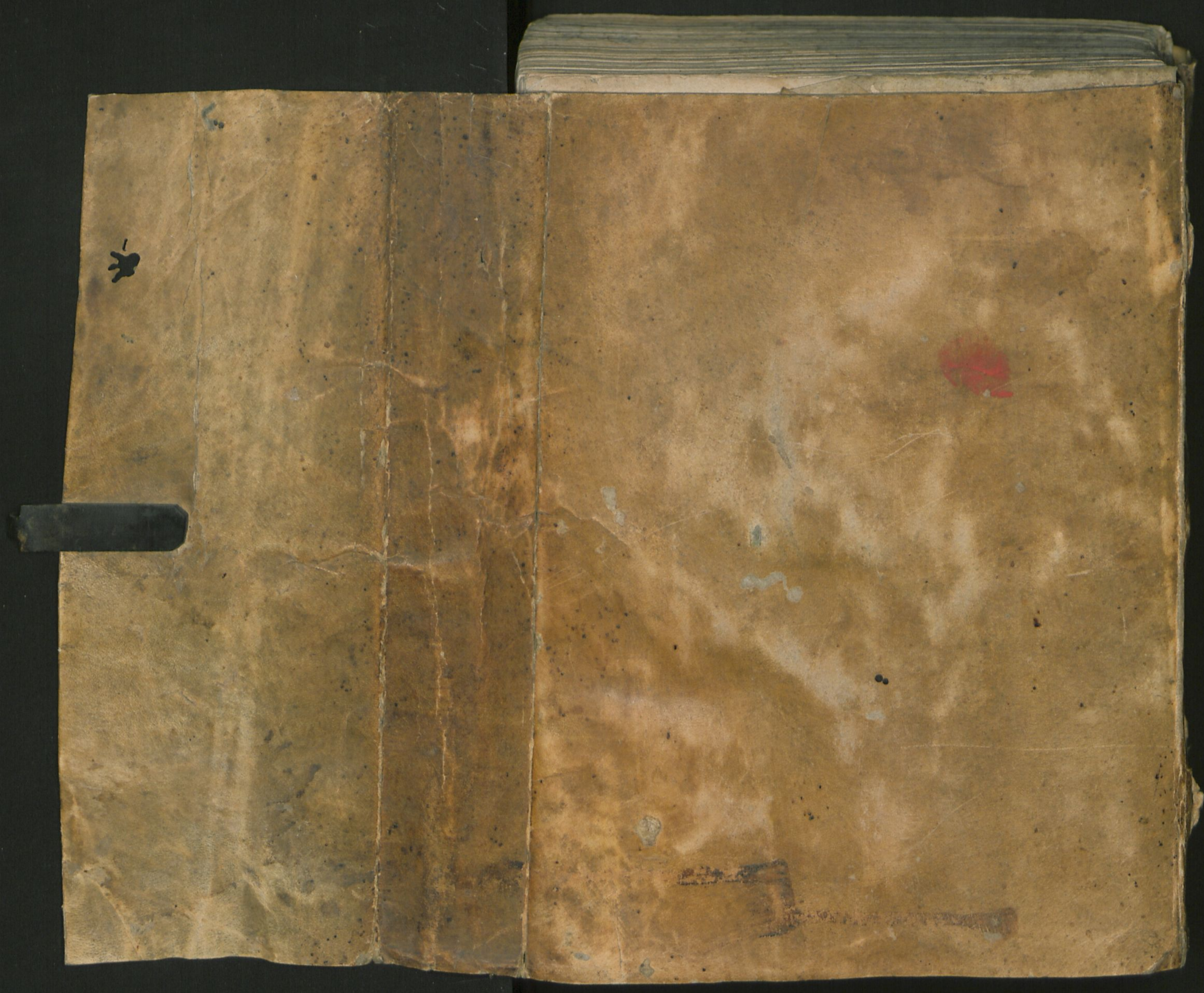

153372

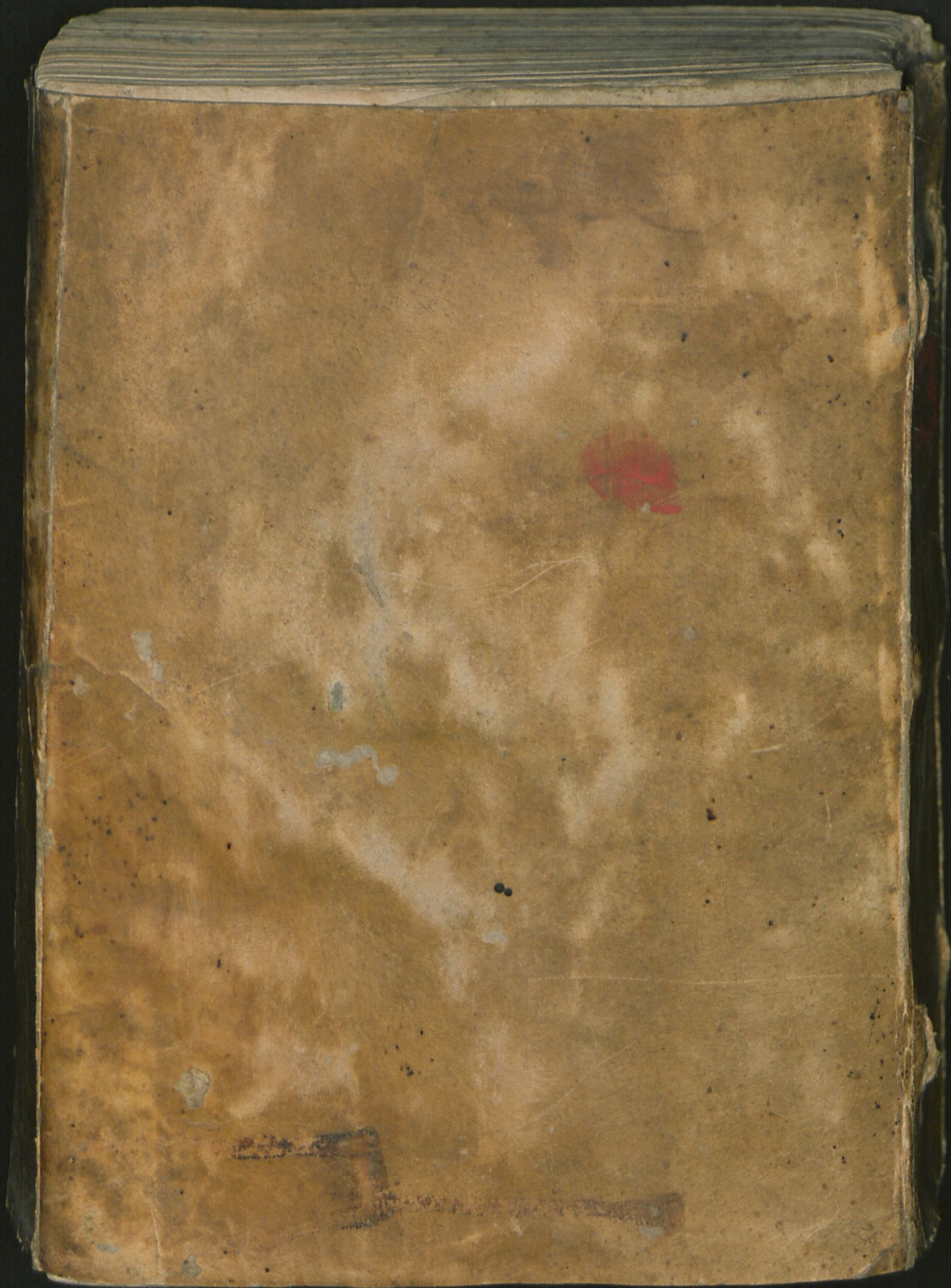
X 1383715

B.I.G.

Farbkarte #13

*Conventus Halberstadensis Ord. praedicatorum
1693.*

Seneca de quat tuor virtutibus cardinalibus.

Sept 1514

